

Handelshögskolan
VID GÖTEBORGS UNIVERSITET

Företagsekonomiska Institutionen

Nya regler för pensionsredovisning

*- Observationer vid första tillämpningen
av RR 29*

Magisteruppsats

Annika Larsson, 790808

Jenny Sahlin, 800506

Anna Sandler, 800130

Handledare:

Marie Lumsden

**Företagsekonomi/Externredovisning
VT2005**

SAMMANFATTNING

Titel: Nya regler för pensionsredovisning -Observationer vid första tillämpningen av RR 29

Bakgrund och problem: Från och med räkenskapsåret 2004 ska Redovisningsrådets Rekommendation 29 – ”Ersättningar till anställda” tillämpas i svenska börsnoterade företag. Rekommendationen innebär att nya och enhetliga regler för pensionsredovisning införs. De nya reglerna är utformade på ett sådant sätt att företag har förväntats redovisa skuld- och kostnadsökningar vid första tillämpningen. Samtidigt innehåller rekommendationen ett visst mått av subjektiva bedömningar, till exempel när det gäller de aktuariella antagandena. Bedömningsutrymmet medför att företag kan anpassa sina antaganden för att hålla nere skulden, en tendens som observerats i USA. Ämnet för denna uppsats är dessa två problemområden: effekterna av införandet av RR 29 och de aktuariella antagandena.

Syfte: Syftet med uppsatsen är att undersöka vilka effekter införandet av RR 29 fått på företags redovisade pensionskostnader och pensionsskuld, att kartlägga vilka aktuariella antaganden som används av svenska företag samt att beskriva de faktorer som enligt praktiserande aktuarier påverkar antagandena. Dessutom syftar uppsatsen till att utreda om de aktuariella antagandena är neutrala genom att pröva om det finns ett samband mellan fonderingsstatus och diskonteringsränta/förväntad avkastning på förvaltnings-tillgångar. Gällande samtliga frågeställningar har en jämförelse mellan branscher gjorts.

Metod: Uppsatsen har i huvudsak utgått från årsredovisningar, varifrån uppgift om pensionskostnader, pensionsskuld och aktuariella antaganden inhämtats. Samtliga företag på Stockholmsbörsen som hade förmånsbestämda planer år 2004 har ingått i undersökningen. Informationsinsamling har även skett genom intervjuer med två praktiserande aktuarier.

Resultat och slutsatser: Undersökningen visade att en majoritet av företagen i undersökningsgruppen redovisade ökade pensionskostnader och en ökning av pensionsförpliktelsen vid införandet av RR 29 jämfört med föregående år. Undersökningen visade också att spridningen i använda aktuariella antaganden var relativt liten. Bland de förklaringar till skillnader i aktuariella antaganden som framkom i intervjuerna med aktuarierna kan nämnas skillnader i löptid (diskonteringsräntan), vilka länder pensionsplanerna finns i (inflation/framtida ökning av pensioner), olika sammansättning av förvaltningstillgångarna (förväntad avkastning på förvaltnings-tillgångar) samt lönepolitik (förväntade framtida löneökningar). Inget samband kunde fastställas mellan fonderingsstatus och diskonteringsränta/förväntade framtida löneökningar. Vid jämförelsen mellan branscher visade det sig att det inte fanns några betydande skillnader vare sig gällande effekter på pensionskostnad och pensionsskuld, aktuariella antaganden eller samband mellan fonderingsstatus och diskonteringsränta/förväntade framtida löneökningar.

Förslag till fortsatt forskning: Författarna föreslår framtida uppsatsskrivare att göra en liknande undersökning om några år eller i andra länder. Det vore också intressant att mer ingående studera branschskillnader eller utvecklingen av pensionskostnaderna över fler år.

ORDLISTA

**Aktuarie
utredningar**

Tjänsteman som utför vissa statistiska beräkningar och

Aktuariella antaganden Företagets bästa bedömning av de faktorer som avgör den slutliga kostnaden för att lämna ersättningar efter avslutad anställning. Aktuariella antaganden omfattar demografiska och finansiella antaganden. Demografiska antaganden är exempelvis antagande om livslängd och personalomsättning. Exempel på finansiella antaganden är antagande om diskonteringsränta, framtida löner och förväntad avkastning på förvaltningstillgångar.

FEE

Fédération des Experts Comptables Européens

Fonderingsstatus

Mått på i vilken utsträckning förvaltningstillgångarna räcker till för att täcka pensionsskulden. En fonderingsstatus på 1 täcker hela pensionsskulden.

IAS

International Accounting Standards

IASB

International Accounting Standards Board

IFRS

International Financial Reporting Standards

SEC

Securities Exchange Commission

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. Inledning	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Problemformulering	3
1.3 Syfte	4
2. Metod	5
2.1 Val av metod	5
2.2 Informationsinsamling	5
2.3 Studerad population	6
2.4 Tillvägagångssätt – Kvantitativ undersökning	7
2.4.1 Tillvägagångssätt – effekter av RR 29	7
2.4.2 Tillvägagångssätt – aktuariella antaganden	8
2.4.3 Tillvägagångssätt – samband	8
2.4.4 Tillvägagångssätt – branschindelning	9
2.5 Reliabilitet och validitet	11
3. Teoretisk referensram	13
3.1 Centrala utgångspunkter för RR 29	13
3.2 Tidigare och nuvarande regler angående pensionsredovisning	14
3.2.2 Sammanfattning av RR 29	15
3.3 Aktuariella antaganden	16
3.3.1 De aktuariella antagandenas påverkan på redovisningen	16
3.3.2 Förklaringar till skillnader i aktuariella antaganden	17
3.4 Enhetlig eller valfri diskonteringsränta?	18
3.5 Tidigare forskning	19
3.5.1 Effekter av införandet av nya pensionsregler	19
3.5.2 Kartläggning av aktuariella antaganden	19
3.5.3 Förhållandet mellan fonderingsstatus och aktuariella antaganden	21
3.6 Sammanfattning av teoretisk referensram	22
4. Empiri och analys	23
4.1 Påverkan på redovisad kostnad för pensioner	23
4.1.1 Undersökningsresultat gällande pensionskostnader	23
4.1.2 Analys av RR 29:s påverkan på företags pensionskostnader	25
4.2 Påverkan på eget kapital	26
4.2.1 Undersökningsresultat gällande pensionsskuld	26
4.2.2 Analys av RR 29:s påverkan på företags pensionsskuld	28
4.3 Aktuariella antaganden	29
4.3.1 Diskonteringsränta	29
4.3.1.1 Undersökningsresultat gällande diskonteringsränta	29
4.3.1.2 Intervjuresultat gällande diskonteringsränta	30
4.3.1.3 Analys av använda antaganden om diskonteringsräntor	31
4.3.2 Inflation/framtida ökning av pensioner	32
4.3.2.1 Undersökningsresultat gällande inflation/framtida ökning av pensioner	32
4.3.2.2 Intervjuresultat gällande inflation/framtida ökning av pensioner	33
4.3.2.3 Analys av använda antaganden om inflation/framtida ökning av pensioner	33
4.3.3 Förväntad avkastning på förvaltningstillgångar	34
4.3.3.1 Undersökningsresultat gällande förväntad avkastning på förvaltningstillgångar	34
4.3.3.2 Intervjuresultat gällande förväntad avkastning på förvaltningstillgångar	35
4.3.3.3 Analys av använda antaganden om förväntad avkastning på förvaltningstillgångar	35

4.3.4 Förväntade framtida löneökningar	36
4.3.4.1 Undersökningsresultat gällande förväntade framtida löneökningar	36
4.3.4.2 Intervjuresultat gällande förväntade framtida löneökningar	37
4.3.4.3 Analys av använda antaganden om förväntade framtida löneökningar	37
4.3.5 Analys av aktuariella antaganden i undergrupperna	38
4.4 Förhållandet mellan fonderingsstatus och aktuariella antaganden	39
4.4.1 Undersökningsresultat gällande fonderingsstatus	39
4.4.1.1 Statistisk analys av fonderingsstatus och diskonteringsränta	39
4.4.1.2 Statistisk analys av fonderingsstatus och förväntad avkastning	40
4.4.2 Intervjuresultat gällande förhållande mellan fonderingsstatus och aktuariella antaganden	40
4.4.3 Analys av förhållande mellan fonderingsstatus och aktuariella antaganden	41
5. Slutsatser	42
6. Avslutande diskussion	44
6.1 Allmänna synpunkter	44
6.2 Resultatens generaliserbarhet	44
6.2.1 RR 29:s påverkan på pensionskostnader och pensionsskuld	44
6.2.2 Använda aktuariella antaganden	45
6.2.3 Förhållandet mellan fonderingsstatus och aktuariella antaganden	45
6.2.4 Branschskillnader	45
6.3 Förslag till fortsatt forskning	45

Referenslista

Bilagor

Bilaga 1	Frågor till aktuarier
Bilaga 2	Framtagning av undersökningsgruppen
Bilaga 3	Siffror från årsredovisningar
Bilaga 4	Diskonteringsränta och justerad fonderingsstatus, alla företag
Bilaga 5	Förväntad avkastning och fonderingsstatus, alla företag
Bilaga 6	Diskonteringsränta och justerad fonderingsstatus, branschundergrupper
Bilaga 7	Förväntad avkastning och fonderingsstatus, branschundergrupper
Bilaga 8	Diskonteringsränta och justerad fonderingsstatus, Grupp 1-3
Bilaga 9	Förväntad avkastning och fonderingsstatus, Grupp 1-3

TABELL- OCH DIAGRAMFÖRTECKNING

Tabeller

Kapitel 2

2.1	Indelning av undersökningsgruppen, antal företag i och procentuell andel för varje undergrupp	10
2.2	Median och genomsnitt för omsättning per anställd i mkr för 2004, beräknad för varje undergrupp	10

Kapitel 3

3.1	Diskonteringsräntans och den förväntade avkastningens påverkan på pensionskostnader och pensionsskuld.....	17
3.2	Aktuariella antaganden enligt Godwin.....	20
3.3	Aktuariella antaganden enligt Newell, Kreuze och Hurtt	20
3.4	Aktuariella antaganden enligt FEE.....	21

Kapitel 4

4.1	Procentuell skillnad i pensionskostnader, första året för tillämpning av RR 29 jämfört med föregående år, antal företag och procentuell andel i intervall	23
4.2	Påverkan av RR 29 på pensionskostnader, första året för tillämpning av RR 29 jämfört med föregående år.....	24
4.3	Median och genomsnittlig procentuell förändring av pensionskostnader, första året för tillämpning av RR 29 jämfört med föregående år, beräknad för varje undergrupp	25
4.4	Procentuell påverkan på eget kapital, till följd av införandet av RR 29, antal företag och procentuell andel i intervall	26
4.5	Påverkan på eget kapital, till följd av införandet av RR 29	27
4.6	Median och genomsnittlig procentuell förändring av eget kapital, till följd av införandet av RR 29, beräknad för varje undergrupp	28
4.7	Använd diskonteringsränta för 2004, antal företag och procentuell andel i intervall.....	30
4.8	Statistik över använd diskonteringsränta för 2004.....	30
4.9	Median och genomsnitt för använd diskonteringsränta för 2004, beräknad för varje undergrupp	30
4.10	Använd inflation/framtida ökning av pensioner för 2004, antal företag och procentuell andel i intervall.....	32
4.11	Statistik över använd inflation/framtida ökning av pensioner för 2004	32
4.12	Median och genomsnitt för använd inflation/framtida ökning av pensioner för 2004, beräknad för varje undergrupp.....	33
4.13	Förväntad avkastning för 2004, antal företag och procentuell andel i intervall.....	34

4.14	Statistik över förväntad avkastning för 2004	34
4.15	Median och genomsnitt för förväntad avkastning för 2004, beräknad för varje undergrupp	35
4.16	Förväntade löneökningar antal företag och procentuell andel i intervall.....	36
4.17	Statistik över förväntade löneökningar för 2004.....	36
4.18	Median och genomsnitt för förväntade löneökningar för 2004, beräknad för varje undergrupp	37
4.19	Uträknad fonderingsstatus (förvaltningstillgångar/pensionsförpliktelse) för 2004, antal företag och procentuell andel i intervall.....	39

Diagram

4.1	Procentuell förändring av pensionskostnader.....	24
4.2	Procentuell påverkan på eget kapital.....	28

1

INLEDNING

I denna del av uppsatsen ges först en beskrivning av bakgrunden till undersökningsproblemet. Därefter presenteras de frågor som uppsatsen ämnar besvara. Frågeställningarna följs av en redogörelse för uppsatsens syfte.

1.1 BAKGRUND

Från och med räkenskapsåret 2005 ska svenska noterade koncerner tillämpa International Accounting Standards Boards (IASB) redovisningsstandarder. Övergången till International Accounting Standards/International Financial Reporting Standards (IAS/IFRS) har föregåtts av mycket diskussion och svenska företag har länge förberett sig för förändringen. Förutom att en rad praktiska problem har behandlats, har praktiker och redovisningsteoretiker diskuterat skillnader som finns i övergripande redovisningsprinciper mellan nya standarder och tidigare normgivning från Redovisningsrådet.¹

Inom vissa områden har anpassningen till IFRS pågått under en längre period. Detta har skett genom att rekommendationer som Redovisningsrådet givit ut mer eller mindre varit översättningar av IASB:s standarder. Den senaste i raden av sådana rekommendationer är RR 29 – Ersättningar till anställda, som ska tillämpas vid utformning av finansiella rapporter från och med räkenskapsåret 2004. RR 29 är den sista ”riktiga” rekommendationen som Redovisningsrådet ger ut.² Precis som IASB:s övriga standarder, innebär RR 29 ett större fokus på att årsredovisningens användare ska få en mer rättvisande bild av företaget.³ Införandet av RR 29 innebär också att det för första gången finns enhetliga svenska regler för beräkning och redovisning av pensionsåtaganden.⁴ Således ska rekommendationen leda till ökad transparens i det enskilda företaget och till ökad jämförbarhet mellan olika företag. Förutom förbättringarna för externa användare medför RR 29 också fördelar ur ett internt perspektiv. Budgeteringen och den interna kontrollen i en koncern kan förbättras eftersom alla ersättningsförmåner måste kartläggas.⁵ Bland annat SCA poängterar de här fördelarna och företaget har därför valt att frivilligt redovisa enligt RR 29 redan för räkenskapsåret 2003.⁶

De nya redovisningsreglerna avseende ersättningar till anställda har dock inte mottagits med lika stor entusiasm av alla berörda. Diskussioner har förts i fackpress och inom redovisningsprofessionen om de områden där RR 29 innebär stora förändringar jämfört

¹ Anders Torgander, ”Förslag till internationella redovisningsregler för försäkringsavtal”, *FAR INFO*, Nr 8 2003.

² Efter RR 29 har Redovisningsrådet även givit ut RR 30 och RR 32. Dessa två rekommendationer behandlar frågor som uppstår i och med övergången till IAS.

³ ”En bakgrund till diskussionen om IAS och Alecta”, *Pensioner & Förmåner*, Svenska Nyhetsbrev AB, 17 november 2004.

⁴ Claes Janzon, ”Hög tid att förbereda anpassningen till RR 29”, *Balans*, Nr 4 2003.

⁵ ”Om de olika effekterna av övergången till RR 29”, *Pensioner & Förmåner*, Svenska Nyhetsbrev AB, 14 december 2004.

⁶ Bengt Holmquist och Åsa Ehlin, ”Finforum 2003”, *Balans*, Nr 12 2003.

med tidigare normgivning i Sverige. Skillnaderna mellan gamla och nya principer berör främst pensionsreglerna och mer specifikt de så kallade förmånsbestämda planerna.⁷ Indelningen av planer i förmånsbestämda och avgiftsbestämda är en av nyheterna i RR 29. För de avgiftsbestämda planerna innebär de nya reglerna ingen förändring i redovisningen. Reglerna som rör förmånsbestämda planer medför däremot omfattande skillnader i företagets redovisning jämfört med tidigare normgivning.⁸ Innan införandet av de nya reglerna framfördes farhågor i fackpress om att företag med förmånsbestämda planer skulle bli tvungna att redovisa större pensionskostnader och pensionsskulder än tidigare. En del har gått så långt som att döma ut de nya reglerna och anklagat dem för att kunna ge upphov till stora förluster i företag. Detta skulle bero på att principer tas in i redovisningen som inte tillämpats tidigare. Författaren till nyhetsbrevet *Pensioner & Förmåner* framför en sådan åsikt på ett kraftfullt sätt genom att skriva: ”*de nya reglerna kan medföra att ett företag som har en lysande ordning på sina affärer, kan tvingas visa förluster enbart på grund av de nya redovisningsreglerna*”.⁹ Företag med många anställda eller med en personalsammansättning som gör att RR 29 får stor effekt skulle vara speciellt utsatta.¹⁰ Även Claes Janzon, auktoriserad revisor, tar upp det här problemet men på ett mer nyanserat sätt i en artikel i tidskriften *Balans* där han skriver att de nya reglerna kan påverka de redovisade pensionsskulden, vilket kunde observeras i USA vid införandet av motsvarande pensionsregler. Denna effekt har kunnat observeras för svenska företag som tillämpat RR 29 redan 2003, där samtliga företag redovisat en minskning av eget kapital som följd av en ökning av pensionsförpliktelsen.¹¹

Samtidigt som sakkunniga framfört misstankar om betydande effekter på resultat- och balansräkningar i och med de nya reglerna har det också påpekats att det i RR 29 finns utrymme för företagen att motverka sådana effekter. Detta kan åstadkommas genom att de aktuariella antaganden som måste göras i förmånsbestämda planer anpassas så att skuldökningen hålls nere.¹² De problem som valmöjligheterna skapar har uppmärksamats i USA, där regler liknande RR 29 tillämpats under en längre period. Ett antal undersökningar har gjorts av amerikanska företags aktuariella antaganden, där antagandena har jämförts med företags pensionsplaners fonderingsstatus, det vill säga i vilken utsträckning förvaltningstillgångarna räcker till för att täcka pensionsskulden. De amerikanska undersökningarna har kommit fram till att företags aktuariella antaganden beror på fonderingsstatus.¹³ Problemet med subjektivitet i fastställandet av bland annat diskonteringsräntan och avkastningen på förvaltningstillgångarna har lett till ökade upplysningskrav i amerikansk redovisning. De mer omfattande upplysningarna ska göra det lättare för användaren att bedöma rimligheten i de aktuariella antagandena och därigenom ska redovisningens relevans öka.¹⁴ Dessutom har problemen lett till att

⁷ Sven-Åke Svenberg, ”Ny rekommendation från Rådet om ersättningar till anställda – Övergång till RR 29 2004 och till IAS/IFRS 2005”, *Balans*, Nr 1 2003.

⁸ ”Om de olika effekterna av övergången till RR 29”.

⁹ En bakgrund till diskussionen om IAS och Alecta”.

¹⁰ ”Om de olika effekterna av övergången till RR 29”.

¹¹ Janzon, ”Hög tid att förbereda anpassningen till RR 29”.

¹² ”En bakgrund till diskussionen om IAS och Alecta”.

¹³ Gale E. Newell, Jerry G. Kreuze och David Hurtt, ”Corporate Pension Plans: How Consistent are the Assumptions in Determining Pension Funding Status?”, *Mid-American Journal of Business*, 17, Issue 2 (2002): 23-29.

¹⁴ Gene Fife, ”FASB Expands Disclosure Requirements for Pensions and Other Postretirement Benefits”, *Journal of Pension Benefits*, 11, Issue 2 (2004): 76-78.

Securities Exchange Commission (SEC) sedan ett antal år tillbaka föreskriver en bunden diskonteringsränta. En bunden ränta ska minska subjektiviteten och eliminera möjligheten att påverka pensionsförpliktelsens storlek genom att justera diskonteringsräntan.¹⁵

Även i Europa och Sverige har problematiken kring de aktuariella antagandena uppmärksamats. Fédération des Experts Comptables Européens (FEE) gjorde 1999 en studie av hur ett antal europeiska företag tillämpade IAS 19, som i stort sett motsvarar RR 29. I undersökningen framkom att de aktuariella antagandena varierar avsevärt både mellan länder och mellan företag i samma land.^{16 17} Mer specifikt svenska förhållanden har undersökts i en kandidatuppsats skriven vid Handelshögskolan i Göteborg 2003. Uppsatsen handlar om vilka problem ett antal svenska företag stött på vid implementeringen av RR 29, och författarna konstaterar att den största svårigheten var just att uppskatta de aktuariella antagandena.¹⁸

1.2 PROBLEMFORMULERING

Vi kan således konstatera att i huvudsak två frågor som rör pensionsredovisning i allmänhet och RR 29 i synnerhet varit omdiskuterade. Den ena frågan berör de nya reglernas effekt på företags resultat- och balansräkningar. Den andra frågan har fokus på val av aktuariella antaganden. Det är först under våren 2005 som det är möjligt att i full skala se effekterna av RR 29. Därigenom går det först nu att undersöka om det finns någon grund för de farhågor som framförts angående rekommendationens konsekvenser. Vid utredningen av effekterna av införandet av RR 29 är det intressant att undersöka om dessa skiljer sig åt mellan olika branscher, såsom förutspått. Personalintensiva företag bör påverkas mer av förändringar i personalrelaterade kostnader, och det är därför av intresse att utreda om detta kan observeras när reglerna för pensionsredovisning ändras. Vi har därför formulerat följande frågor:

- *Hur har företags pensionskostnader och pensionsskuld påverkats av införandet av RR 29? Kan skillnader mellan branscher urskiljas och hur ser dessa i så fall ut?*

Utvecklingen av pensionsskulden vid införandet av RR 29 är delvis beroende av vilka aktuariella antaganden som företag gör. Dessa antaganden har identifierats som ett problemområde och det har hävdats att de innehåller stora subjektiva bedömningar. Därför är det intressant att studera vilka antaganden svenska företag tillämpar och undersöka om dessa skiljer sig mycket åt mellan olika bolag och branscher. Det är också intressant att genom kontakt med sakkunniga identifiera vilka faktorer som påverkar val av aktuariella antaganden. Av denna anledning kompletterar vi ovanstående frågeställning med följande frågor:

¹⁵ Norman H. Godwin, "An Examination of Pension Actuarial Assumptions over the Decade Following the Issuance of FAS 87", *Journal of Pension Planning and Compliance*, 25, Issue 2 (1999): 62-75.

¹⁶ "IAS 19 and European Companies", *Accountancy*, (Dec 2001): 88.

¹⁷ "IAS 19: could do better", *Accountancy*, (Dec 2001): 12.

¹⁸ Anna Brodendal och Susanna Sjöberg, *Pensionsredovisning enligt RR 29 – Problematiken vid rekommendationens implementering*, (Kandidatuppsats). Göteborgs Universitet, Handelshögskolan, Företagsekonomiska institutionen, (2003): 35-37.

- *Vilka aktuariella antaganden används i svenska företag och hur förklarar aktuarier val av antaganden? Finns skillnader i aktuariella antaganden mellan branscher och hur ser skillnaderna i så fall ut?*

Frågorna om utvecklingen av pensionskostnad och pensionsskuld hänger samman genom att företag kan tänkas anpassa antaganden för att undvika en kraftig skuldökning jämfört med föregående år. Om företag vill undvika skuld- och kostnadsökningar kan incitament skapas att justera till exempel diskonteringsränta och förväntad avkastning. Denna tendens har som nämnts ovan observerats i USA, där det konstaterats att de aktuariella antagandena påverkas av fonderingsstatus för pensionsskulden. Fonderingsstatusen är som tidigare nämnts ett mått på i vilken utsträckning förvaltningstillgångarna räcker till för att täcka pensionsförpliktelsen. Om ett företag har låg fonderingsstatus betyder detta att företaget redovisar en större nettoskuld i balansräkningen, vilket påverkar soliditetsmått och dylikt. Eftersom det har diskuterats att införandet av de nya reglerna i Sverige kan komma att medföra stora resultat- och balansräkningseffekter, är det intressant att för 2004 (första året som reglerna måste tillämpas) studera om det finns ett samband mellan de aktuariella antagandena och fonderingsstatus. Även vad gäller denna fråga kan det vara intressant att undersöka om förhållandet mellan fonderingsstatus och förväntad avkastning på förvaltningstillgångarna/diskonteringsränta ser olika ut i olika branscher, i synnerhet om det visar sig att de aktuariella antagandena varierar mycket mellan branscherna. Slutligen formulerar vi därför följande frågeställningar:

- *Antar företag med låg fonderingsstatus en högre förväntad avkastning på förvaltningstillgångarna och/eller högre diskonteringsränta än företag med hög fonderingsstatus? Blir svaret på denna frågeställning olika i olika branscher?*

1.3 SYFTE

Syftet med uppsatsen är att beskriva hur svenska börsnoterade företag sammantaget och i olika branscher tillämpar RR 29 och visa vad detta fått för effekter på redovisad pensionskostnad och pensionsskuld. Genom att undersöka tillämpningen vill vi lämna ett bidrag till debatten rörande konsekvenserna av införandet av RR 29. Uppsatsens syfte är vidare att kartlägga och analysera vilka aktuariella antaganden svenska företag har gjort, att utreda om det föreligger skillnader mellan olika branscher och att beskriva de faktorer som enligt praktiserande aktuarier påverkar antagandena. Dessutom syftar uppsatsen till att undersöka om de aktuariella antagandena är neutrala genom att pröva om det finns något samband mellan fonderingsstatus och val av antaganden. Vi vill därigenom lämna ett bidrag till diskussionen om det är önskvärt att till exempel diskonteringsräntan fastställs i IAS 19.

2**METOD**

I följande kapitel beskrivs uppsatsens metodval samt hur informationsinsamlingen och bestämningen av undersökningsgruppen gått till. Därefter presenteras tillvägagångssättet för undersökningen. Vidare diskuteras uppsatsens reliabilitet och validitet.

2.1 VAL AV METOD

Forskningsmetodik indelas traditionellt i två huvudsakliga metoder; kvantitativ och kvalitativ. Kvalitativ metod lämpar sig för problemformuleringar där syftet är att få en helhetsbild och skapa förståelse för en företeelse, samt där undersökaren vill studera ett litet antal objekt för att kunna belysa ett problem ur flera perspektiv. Kvantitativa metoder, däremot, är lämpliga att använda när frågeställningen syftar till att kunna säga något om samtliga enheter i den grupp som undersöks. Kvantitativa metoder möjliggör generalisering, vilket kvalitativa metoder inte gör.¹⁹ Vår undersökning syftar till att ge en bred bild av effekterna av införandet av RR 29, varför vi i huvudsak valde att använda en kvantitativ metod. Då effekten av införandet av RR 29 och aktuariella antaganden återfinns i företags årsredovisningar var en kvantitativ metod den mest lämpliga och tidseffektiva. Den kvantitativa metoden kompletterades dock med kvalitativa inslag. Den andra forskningsfrågan syftar delvis till att förklara företags val av antaganden. Denna del av frågeställningen besvaras bäst genom en kvalitativ metod, eftersom den handlar om att förstå ett fenomen. Vad gäller frågan om sambandet mellan fonderingsstatus och aktuariella antaganden är en hypotesprövning nödvändig för att kunna ge ett underbyggt svar som är statistiskt säkerställt.

2.2 INFORMATIONSINSAMLING

Empirin baserades i huvudsak på kvantitativ sekundärdata i form av årsredovisningar. Dessa beställde vi från företagen som ingick i studien. Om vi efter att ha beställt årsredovisningar en andra gång ännu inte fått dem lånade vi i första hand årsredovisningarna på Ekonomiska biblioteket, i de fall de fanns tillgängliga där. I andra hand använde vi årsredovisningar i elektroniskt format, tillgängliga på företagens hemsidor.

Informationen av mer kvalitativ natur inhämtades genom kontakt med aktuarier. Enligt årsredovisningarna för ett stort antal av de företag som vi studerade hade externa aktuarier anlåtats för att göra de beräkningar som krävs enligt RR 29.

Rekommendationen uppmuntrar dessutom företag att anlita behöriga aktuarier vid beräkningen av förpliktelserna.²⁰ Aktuarier har således insikt i problematiken runt aktuariella antaganden. Frågorna till aktuarierna formulerades efter att den kvantitativa undersökningen hade gjorts. På så vis kunde vi få sakkunnigas kommentarer till våra resultat, vilket ger en högre trovärdighet än om analysen skulle ha baserats enbart på författarnas egen tolkning. För att komma i kontakt med aktuarier utgick vi ifrån den

¹⁹ Idar Magne Holme och Bernt Krohn Solvang, *Forskningsmetodik – Om kvalitativa och kvantitativa metoder*, 3 uppl (Lund: Studentlitteratur, 1996), 79-81.

²⁰ Redovisningsrådets Rekommendation 29 Ersättningar till anställda punkt 57.

sammanställning av konsulter med aktuariell kompetens som gjorts av Sveriges Försäkringsförbund.²¹ De företag som fanns i denna förteckning kontaktades via mail. När vi förklarade syftet med vår uppsats och vad vi ville ha hjälp med fick vi svar via mail från två personer. Vi har i uppsatsen använt de svar vi fick av dessa två aktuarier, Eric Steedman och Björn Nilsson. Eric Steedman är diplomerad aktuarie och anställd vid företaget Watson Wyatt i Storbritannien. Även Björn Nilsson är diplomerad aktuarie. Han arbetar på företaget Hewitt och har särskild kunskap i frågor som rör implementeringen av RR 29. Frågorna som ställdes till dessa personer finns i bilaga 1 – ”Frågor till aktuarier”.

I den teoretiska referensramen använde vi bland annat litteratur om redovisningsteori samt forskningsartiklar. De artiklar som redogörelsen för tidigare forskning bygger på fanns tillgängliga i databasen Business Source Premier. De huvudsakliga sökord som användes var: *pensions*, *actuarial assumptions* och *IAS 19*. Vi använde i möjligaste mån artiklar som gått igenom en review-process för att nå en högre tillförlitlighet.

2.3 STUDERAD POPULATION

Vi gjorde en totalundersökning av samtliga företag noterade på Stockholmsbörsen som redovisade förmånsbestämda pensionsplaner år 2003 eller 2004. Bestämningen av populationen gick till enligt följande:

1. Utifrån samtliga 272 noterade företag vid Stockholmsbörsen (050425) tog vi fram den potentiella undersökningsgruppen genom att identifiera de företag som börjat använda RR 29 år 2003 eller år 2004. Genom detta förfarande rensades företag som hade brutet räkenskapsår bort, eftersom inget av dessa ännu tillämpade RR 29. 17 företag hade brutet räkenskapsår. Även företag som redovisade enligt andra principer än RR 29, till exempel de som använde IAS 19 sedan flera år tillbaka eller redovisade enligt utländsk GAAP, exkluderades således. Vi fann 16 sådana företag. Vi fann 6 företag som inte nämnde RR 29 eller som inte redovisade pensioner. Även dessa föll utanför den potentiella undersökningsgruppen. 3 företag uteslöts eftersom de skulle avnoteras inom kort samt hade förvärvat eller gått samman med andra bolag så att jämförelsen mellan år 2003 och 2004 inte var relevant. 5 företag togs ej med i undersökningen eftersom de inte höll den information vi behövde tillgänglig. Totalt försvann 47 företag ur den potentiella undersökningsgruppen i denna första genomgång.
2. Den grupp av företag som återstod efter denna genomgång delades in i sådana företag som hade förmånsbestämda planer och sådana som inte hade det. Företag som hade både förmånsbestämda och avgiftsbestämda planer inkluderades i undersökningen medan de som endast hade avgiftsbestämda uteslöts. Företag med förmånsbestämda planer i form av ITP-planer som finansierades genom försäkring i Alecta placerades i gruppen för icke-förmånsbestämda planer. Anledningen var att det för dessa företag inte fanns tillräcklig information för att redovisa planerna som förmånsbestämda.

²¹ Försäkringsförbundet <<http://www.forsakringsforbundet.com/>> / Aktuariella frågor / Aktuariekonsulter, förteckning över (PDF) / (2005-04-27).

Enligt Redovisningsrådets akutgrupp skall planerna istället redovisas som avgiftsbestämda. (Se vidare 3.2.2 – ”Sammanfattning av RR 29”) Endast företag som redovisade förmånsbestämda planer inkluderades således i undersökningen. Totalt 143 företag klassificerades som företag utan förmånsbestämda planer. Av dessa hade 62 företag endast avgiftsbestämda planer och 81 företag finansierade sina ITP-planer genom försäkring i Alecta.

Den här metoden resulterade således i en undersökningsgrupp på 82 företag, 35 från A-listan och 47 från O-listan. I bilaga 2 – ”Framtagning av undersökningsgruppen” redovisas vilka företag som ingick i undersökningen samt vilka som föll bort och varför.

2.4 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT – KVANTITATIV UNDERSÖKNING

För varje företag i undersökningsgruppen inhämtades ett antal siffror som togs från företagets årsredovisning. Vilka poster som användes för varje frågeställning presenteras i avsnitten nedan. De siffror som hämtades från årsredovisningarna och som empirin baseras på finns i bilaga 3 – ”Siffror från årsredovisningar”.

2.4.1 Tillvägagångssätt – effekter av RR 29

För att kunna svara på vår första forskningsfråga inhämtade vi följande information:

- Kostnaderna för pensioner under innevarande år enligt RR 29 och under föregående år enligt tidigare använda principer.
- Engångseffekten på eget kapital till följd av ändrad redovisningsprincip för pensioner.

Information om pensionskostnaderna år 2004 hämtades ur notsystemet. Denna kostnad jämfördes med kostnad för pensioner år 2003, som hämtades ur företagens årsredovisningar för det året. För att försöka isolera den förändring som var att hänföra till byte av redovisningsprincip räknade vi ut pensionskostnad per anställd för år 2003 och 2004 och jämförde dessa belopp. Genom detta förfarande rensade vi för den förändring av kostnaderna som berodde på att antalet anställda ökat eller minskat.

I de fall företag hade både förmåns- och avgiftsbestämda planer jämfördes den totala kostnaden för båda typerna av planer år 2004 med den totala pensionskostnaden för år 2003. Effekten blev då mindre procentuellt sett, men en mer rättvisande bild av förändringen gavs. Att till exempel anta att förmånsbestämda planer stod för en lika stor procentuell andel av pensionskostnaderna år 2003 skulle inte vara rättvisande, då införandet av RR 29 förväntats påverka de förmånsbestämda planerna och inte de avgiftsbestämda.

Engångseffekten på eget kapital utgjordes av den ökning eller minskning av pensionskulden som uppstod när RR 29 började tillämpas. Enligt RR 29 p. 160-162 ska företag vid första tillämpningen fastställa ingångsskulden. Om denna skuld är större än den skuld som företaget skulle ha redovisat, enligt den tidigare redovisningsprincipen, kan företaget välja mellan att låta skuldökningen påverka eget kapital enligt RR 5 eller

ta ökningen som en kostnad linjärt fördelad över 5 år. Enligt RR 5 Byte av redovisningsprincip ska den ackumulerade effekten av byte av redovisningsprincip redovisas som en korrigeringspost i ingående eget kapital. När vi undersökte vilken påverkan övergången till RR 29 haft på pensionsskuldens storlek var det denna korrigeringspost vi använde. Vi träffade inte på några företag som valde att amortera skuldökningen över 5 år. Effekten av byte av redovisningsprincip ställdes mot utgående eget kapital 2003 så att en procentsats erhöles. Genom att använda procentsatser blir jämförelsen mellan företag mer rättvisande än om bara absoluta tal skulle användas. När det gällde företag som valde att tillämpa RR 29 redan år 2003 gjordes jämförelsen mellan år 2002 och 2003 i stället för mellan 2003 och 2004, eftersom vi var intresserade av effekterna av bytet av redovisningsprincip. Totalt valde 6 företag att tillämpa RR 29 redan år 2003 och för dessa företag uppkom effekten därmed tidigare än för övriga bolag. Vilka dessa företag var framgår av bilaga 3 – ”Siffror från årsredovisningar”.

2.4.2 Tillvägagångssätt – aktuariella antaganden

För att kunna svara på första delen av den andra frågeställningen samlade vi in information om följande aktuariella antaganden, om vilka företag enligt RR 29 måste lämna upplysning:

- Diskonteringsränta
- Inflation/Framtida ökning av pensioner²²
- Förväntad avkastning på förvaltningstillgångarna
- Förväntad löneökningstakt

Även denna information återfanns i notsystemet i företags årsredovisningar. Vi använde de aktuariella antagandena från år 2004 även för de företag som tillämpade RR 29 år 2003 för att få en mer rättvisande jämförelse mellan företagen.

2.4.3 Tillvägagångssätt – samband

För att undersöka sambandet mellan aktuariella antaganden och fonderingsstatus, som vår tredje fråga handlar om, utgick vi från 2004 års siffror för samtliga företag. Följande tillvägagångssätt användes:

- 1 a) Fonderingsstatus beräknades för varje företag, se definition nedan. Enligt definitionen fick företag med stora tillgångar i förhållande till pensionsskulden högre tal än företag med stor skuld i förhållande till tillgångar. En fonderingsstatus som var mindre än 1 betydde att företaget redovisade en nettoskuld i balansräkningen.

Fonderingsstatus	=	$\frac{\text{förvaltningstillgångar}}{\text{pensionsförpliktelse}}$
------------------	---	---

²² Inflation och framtida ökning av pensioner har i uppsatsen behandlats som ett och samma antagande. En del företag i undersökningsgruppen redovisade antagande om inflation medan andra redovisade antagande om framtida ökning av pensioner. Då vissa företag benämnde antagandet ”Inflation/Framtida ökning av pensioner” valde vi att också göra så och därmed använda inflation och framtida ökning av pensioner som synonyma begrepp.

Framräknad fonderingsstatus jämfördes med den förväntade avkastningen på förvaltningstillgångar genom att en regressionsanalys genomfördes, enligt följande formel:

$y = a + b \cdot x$	Där y = förväntad avkastning a = skärningspunkt med y-axeln b = regressionskoefficient x = fonderingsstatus
---------------------	--

- b) Genomsnittlig diskonteringsränta för samtliga företag räknades fram enligt nedan angiven definition.

Genomsnittlig diskonteringsränta	=	$\frac{\Sigma \text{diskonteringsränta}}{\text{antal företag i undersökningsgruppen}}$
-------------------------------------	---	--

- 2 a) Justerad fonderingsstatus beräknades, se definitioner nedan.

Justerad fonderingsstatus	=	$\frac{\text{förvaltningstillgångar}}{\text{justerad skuld}}$
------------------------------	---	---

Justerad skuld	=	$\frac{\text{skuld} \cdot (1 + \text{använd diskonteringsränta})}{(1 + \text{genomsnittlig diskonteringsränta})}$
----------------	---	---

Den justerade fonderingsstatusen är ett mått rensat från det naturliga samband som finns mellan högre diskonteringsränta och lägre skuld.²³ Den justerade skulden visar hur stor skuld ett företag skulle ha haft om det använt den genomsnittliga räntan för de företag som ingår i urvalsgruppen. När den justerade skulden delades med förvaltningstillgångarna fick vi fram ett mått som kunde användas för att studera sambandet mellan diskonteringsränta och fonderingsstatus.

- b) Använd diskonteringsränta jämfördes med justerad fonderingsstatus i en regressionsanalys, se formel nedan.

$y = a + b \cdot x$	Där y = diskonteringsränta a = skärningspunkt med y-axeln b = regressionskoefficient x = justerad fonderingsstatus
---------------------	---

2.4.4 Tillvägagångssätt – branschindelning

Förutom att vi angrep frågeställningarna genom att titta på alla företag som en enda grupp, delade vi också in företagen i undergrupper. För vardera undergrupp tog vi fram de mått som presenterades ovan, det vill säga pensionskostnader, effekt på eget kapital, diskonteringsränta, inflation/förväntade löneökningar, förväntad avkastning på förvaltningstillgångar, förväntad löneökningstakt, fonderingsstatus, justerad skuld och

²³ Godwin, "An Examination of Pension Actuarial Assumptions over the Decade Following the Issuance of FAS 87", 62-75.

justerad fonderingsstatus. Indelningen i undergrupper utgick från den branschtillhörighet som SEB på sin hemsida givit företagen.²⁴ Anledningen till att vi utgick från SEB:s klassificering var att Stockholmsbörsen inte gör någon motsvarande indelning. SEB klassificerar börsbolagen i Finans, Hälsovård, Industri, IT, Konsumentvaror, Råvaror, Telekommunikation och Tjänster. Då vi ansåg att det skulle vara svårt att hantera hela åtta undergrupper och eftersom vissa klassificeringar endast representerades av ett fåtal företag slogs jämförliga grupper ihop. När vi tog ställning till vilka grupper som skulle slås ihop utgick vi från vilka grupper som intuitivt kunde förväntas ha tämligen jämförlig verksamhet och personaltäthet. Följande fyra undergrupper användes: IT och Telekommunikation, Finans och Tjänster, Industri och Råvaror samt Hälsovård och Konsumentvaror. Antal företag i varje undergrupp och procentuell andel visas i tabell 2.1 nedan.

Tabell 2.1: Indelning av undersökningsgruppen, antal företag i och procentuell andel för varje undergrupp.

Undergrupper	Antal företag	Procent
IT och Telekom	7	8,5
Finans och Tjänster	14	17,1
Industri och Råvaror	43	52,4
Hälsovård och Konsumentvaror	18	22,0

Vi räknade också ut företagets omsättning per anställd för 2004. Därefter beräknades genomsnittlig omsättning per anställd för varje undergrupp, se tabell 2.2 nedan.

Tabell 2.2: Median och genomsnitt för omsättning per anställd i mkr för 2004, beräknad för varje undergrupp.

Undergrupper	Genomsnitt	Median
IT och Telekom	1,3	1,1
Finans och Tjänster	1,5	1,3
Industri och Råvaror	1,8	1,8
Hälsovård och Konsumentvaror	2,2	1,6

Dessa tal bekräftade den förväntning vi hade om personaltäthet. Grupperna IT och Telekom samt Finans och Tjänster hade en lägre omsättning per anställd än grupperna Industri och Råvaror samt Hälsovård och Konsumentvaror. Detta visade att den gjorda indelningen var motiverad.

²⁴ Skandinaviska Enskilda Banken <<http://www.seb.se/>> / Börs & Finans / Aktier / [respektive börslista] / [respektive företag] / (2005-04-15).

2.5 RELIABILITET OCH VALIDITET

Att vår undersökning till största del utgår från sekundärdata i form av årsredovisningar påverkar uppsatsens reliabilitet positivt. Årsredovisningar sammanställs av någon annan och i ett annat syfte än uppsatsens. Därigenom ökar reliabiliteten eftersom vi som författare inte kunde påverka den information som samlades in.²⁵ En likadan studie, gjord av någon annan men med samma förfarande, skulle därför visa samma resultat, vilket kännetecknar hög reliabilitet.²⁶ Uppsatsens reliabilitet skulle däremot kunna påverkas negativt av att de siffror som användes matades in manuellt. Detta gjorde att det fanns en risk för att fel siffror användes. För att undvika detta och därigenom öka studiens reliabilitet kontrollerades de inmatade siffrorna mot de i årsredovisningarna innan empirin sammanställdes. Förutom att vi gick igenom siffrorna två gånger gjordes även ett flertal stickprov när siffror flyttades mellan olika dokument. Det fanns också en risk för att företag klassificerades fel, så att företag som i själva verket hade förmånsbestämda planer uteslöts ur undersökningen. För att försäkra oss om att sådana felklassificeringar ej skedde gick vi igenom alla företags årsredovisningar två gånger.

Reliabiliteten kan också påverkas av den kvalitativa studiens genomförande. Ett potentiellt problem med intervjuer är att svaren som erhålls kan bli olika beroende på hur och av vem frågan ställs.²⁷ Detta försökte vi undvika genom att använda skriftliga frågor. Därmed påverkades inte svaren av intervjuarens tonfall och risken för att frågorna lät ledande var mindre. Intervjuresultat är beroende av vem som svarar. Detta gör att en liknande undersökning med andra respondenter inte nödvändigtvis skulle visa samma resultat, vilket utgör ett reliabilitetsproblem. Detta problem påverkar dock endast en liten del av uppsatsen. Dessutom var vårt syfte med intervjuerna inte att ge en bred, allmän bild utan att skapa förståelse för problematiken kring de aktuariella antagandena. Generaliserbarheten när det gäller den här delen av uppsatsen är därför av mindre betydelse.

Validiteten i en studie mäter i vilken utsträckning en studie verkligen mäter det den avser att undersöka.²⁸ Vi avsåg att undersöka företags pensionsredovisning och eftersom årsredovisningarna utgör den faktiska redovisningen ger användandet av dessa goda förutsättningar när det gäller validiteten. Validiteten i uppsatsen blir dock olika hög i de olika forskningsfrågorna. När det gäller effekten på pensionsskulden uppnås en högre validitet, eftersom den förändring av eget kapital som företagen redovisade endast berodde på bytet av redovisningsprincip. Även rörande de aktuariella antagandena finns få saker som påverkar uppsatsens validitet negativt. Företagen redovisade i årsredovisningen vilka aktuariella antaganden som använts, och detta var vad vi ville undersöka. Ett möjligt validitetsproblem när det gäller denna fråga är, att vi i vissa fall räknade ut ett genomsnittligt antagande, om företag angivit olika antaganden för olika regioner. I de fall det var möjligt viktade vi vid uträkningen, med exempelvis förpliktelsen eller förvaltningstillgångarna, för att få ett så rättvisande medelvärde som möjligt. I vissa fall var vi dock tvungna att räkna ut ett medelvärde utan viktning. I dessa fall kan medelvärdet vara något missvisande. Det antal företag som detta gällde var dock så litet att det inte kan anses påverka uppsatsens resultat. När det gäller

²⁵ Ulf Lundahl och Per-Hugo Skärvad, *Utredningsmetodik för samhällsvetare och ekonomer*, 3 uppl (Lund: Studentlitteratur, 1999), 152.

²⁶ Judith Bell, *Introduktion till forskningsmetodik*, 2 uppl (Lund: Studentlitteratur, 1995), 62.

²⁷ Bell, 94.

²⁸ Rolf Ejvegård, *Vetenskaplig metod*, 3 uppl (Lund: Studentlitteratur, 2003), 73.

hypotesprövningen utgick vi också i denna fråga från de siffror företagen angivit i årsredovisningarna. För att ytterligare öka validiteten rensade vi för det naturliga samband som finns mellan förpliktelsens storlek och diskonteringsräntan.

Angående påverkan på pensionskostnaderna är validiteten däremot lägre än i övriga frågor. Detta beror på att pensionskostnaderna kunde innehålla andra effekter än de som berodde på bytet av redovisningsprincip. Trots att vi rensade för den ökning som berodde på att antalet anställda ökat kvarstod att andra faktorer som vi inte kunde utläsa ur årsredovisningen kunde påverka kostnaderna. Vi kunde således i fråga om pensionskostnaderna inte isolera den förändring som berodde på införandet av RR 29, vilket utgör ett validitetsproblem.

Även i den kvalitativa delen finns potentiella validitetsproblem. I intervjusituationer måste undersökaren försäkra sig om att rätt frågor ställs, så att undersökningen mäter det den avser att mäta.²⁹ För att förvissa oss om att vi fick svar på det vi ville ha svar på förklarade vi vårt syfte med uppsatsen och redogjorde för våra frågeställningar i samband med att frågorna ställdes till intervjupersonerna. Vidare gav vi bakgrundsinformation till varje ställd fråga (se vidare bilaga 1 – ”Frågor till aktuarier”).

²⁹ Bell, 63.

TEORETISK REFERENS RAM

I följande avsnitt behandlas pensionsredovisning och RR 29. Den påverkan på pensionskostnader och pensionsskuld som de aktuariella antagandena har beskrivs och vi redogör för skälen till att det finns skillnader i aktuariella antaganden. Vidare beskrivs avvägningen mellan enhetlighet och flexibilitet i redovisningen. Avslutningsvis görs en sammanställning av tidigare utförd forskning inom området. Den teoretiska referensramen syftar till att förklara problemformuleringen och ligger till grund för tolkningen av empirin.

3.1 CENTRALA UTGÅNGSPUNKTER FÖR RR 29

Reglerna i RR 29 baseras på de principer som finns i IASB:s föreställningsram. Denna säger att en skuld är ”ett befintligt åtagande för företaget till följd av inträffade händelser vilket förväntas föranleda ett utflöde från företaget av resurser som innefattar ekonomiska fördelar.”³⁰ En skuld ska enligt föreställningsramen tas in i redovisningen i de fall det är sannolikt att ett utflöde av resurser kommer att krävas samt då beloppet kan mätas på ett tillförlitligt sätt. Enligt IASB uppstår en förpliktelse i ett företag när en anställd utfört tjänster i utbyte mot utlovade pensionsförmåner. Vidare anger IASB att ett företag ska använda aktuariella antaganden för att bestämma om de utlovade förmånerna kommer att betalas ut i framtiden samt att användandet av aktuariella metoder innebär en tillräckligt tillförlitlig mätning för att en skuld ska redovisas.³¹ Dessa tankar har legat till grund för utformningen av IAS 19 och RR 29.^{32 33}

Till grund för IASB:s definitioner av tillgångar och skulder ligger ett antal kvalitativa egenskaper. Den viktigaste egenskapen är att redovisningen skall vara relevant. Dessutom skall den vara tillförlitlig och uppnå kraven på validitet och verifierbarhet. Validiteten innebär att redovisningen skall avbilda de aspekter av verkligheten som den avser att avbilda. De fyra egenskaper som krävs för att uppnå validitet är neutralitet, ”innebörd och form”, fullständighet och väsentlighet.³⁴ När det gäller RR 29 är neutraliteten särskilt viktig eftersom de aktuariella antaganden som företag gör ska vara neutrala.³⁵ Neutralitetskravet har att göra med företagets (redovisningsproducenterna) eller normgivarnas avsikter och innebär att redovisningen skall avbilda verkligheten så som den uppfattas utan personliga intressen hos redovisaren. Kravet finns för att motverka manipulering av redovisningen i syfte att visa en mer fördelaktig bild av företaget än vad som är riktigt.³⁶

IASB:s formuleringen av de kvalitativa kriterierna har inneburit att matchningsprincipen fått allt större betydelse när det gäller att bestämma vilka poster

³⁰ Kristina Artsberg, *Redovisningsteori – policy och -praxis*, (Malmö: Liber Ekonomi, 2003), 182.

³¹ IASCF, *International Financial Reporting Standards (IFRSs™) 2004 (including International Accounting Standards (IASs™) and Interpretations as at 31 March 2004)*, *International Accounting Standard 19 – Basis for Conclusions on Employee Benefits*, 978.

³² Artsberg, 181-182.

³³ IASCF *International Accounting Standard 19 – Basis for Conclusions on Employee Benefits*, 978.

³⁴ Dag Smith, *Redovisningens språk*, 2 uppl (Lund: Studentlitteratur, 2000), 24-27.

³⁵ RR 29, punkt 74.

³⁶ Smith, 27-28.

som ska finnas i balansräkningen. Skuld- och tillgångsdefinitionerna utgår nu ifrån en ekonomisk definition i stället för en juridisk, vilket haft betydelse för redovisningen av pensioner.³⁷ Matchningsprincipen innebär att kostnader ska redovisas i samma period som de intäkter de kan hänföras till.³⁸ Med hänvisning till denna princip redovisas pensionskulder i balansräkningen eftersom ett åtagande uppstår när en anställd intjänar rätt till pension genom sina arbetsinsatser under ett givet år. Pensionsskulderna behöver enligt definitionen på skulder inte nödvändigtvis ha sin grund i ett legalt åtagande, utan kan baseras enbart på ekonomiska grunder.³⁹ Såsom reglerna i IAS 19 och RR 29 är utformade idag följs dock inte matchningsprincipen fullt ut. Detta beror på de så kallade ”korridorreglerna”, som innebär att aktuariella vinster och förluster som uppstår vid ändringar i de aktuariella antagandena inte behöver redovisas genast.⁴⁰ Företag kan välja att sprida ut redovisningen av vinsterna och förlusterna över flera år. Den del av oredovisade aktuariella vinster och förluster som ska redovisas ett enskilt år är den del som faller utanför en angiven ”korridor”.⁴¹ Detta gör att värdeförändringar inte redovisas samma år som de uppstår.⁴²

Trots denna motsägelse mot matchningsprincipen är det ändå i huvudsak denna princip som ligger till grund för RR 29. Det som gör att rekommendationen kan upplevas som komplicerad är att fastställandet av pensionsskuldens storlek kräver avancerade beräkningar. Dessa beräkningar kräver i sin tur att ett antal antaganden görs om till exempel framtida löneökningar, förväntad livslängd, personalomsättning och diskonteringsränta.⁴³ Flera av antagandena är behäftade med stor osäkerhet och rör förhållanden som ligger långt fram i tiden. Inte förrän pensionsutbetalningen sker kan företaget veta vad den verkliga pensionskostnaden blev.⁴⁴ Detta gör att den pensionskostnad och pensionskund som redovisas i resultat- och balansräkning innehåller en hel del osäkerhet.

3.2 TIDIGARE OCH NUVARANDE REGLER ANGÅENDE PENSIONSREDOVISNING

Efter att ha förklarat vilka principer som ligger till grund för IAS 19 och RR 29 går vi nu vidare med att beskriva regelverket. Vi inleder med en sammanfattning av de regler som gällde i Sverige tidigare.

3.2.1 Sammanfattning av FARs rekommendation nummer 4

FAR 4, som var den rekommendation företag använde innan införandet av RR 29, tar upp redovisning av pensioner i företagets egen regi. Detta betydde att pensionerna inte var säkerställda genom tecknandet av pensionsförsäkringar. Pensionsåtaganden fastställdes i dessa fall till nuvärdet av företagets förpliktelse med hänsyn till pensionsnivå, de anställdas ålder och intjänade pensioner. FAR 4 krävde inte att

³⁷ Artsberg, 181-182, 308.

³⁸ Ahmed Riahi-Belkaoui, *Accounting Theory*, 4 uppl (London: Thomson Learning, 2000), 173-174.

³⁹ Artsberg, 181-182, 308.

⁴⁰ Ingrid Engshagen, ”Ny rekommendation: Ersättningar till anställda”, *FAR INFO*, Nr 12 2002.

⁴¹ RR 29, punkt 94-95.

⁴² Engshagen, ”Ny rekommendation: Ersättningar till anställda”.

⁴³ Engshagen, ”Ny rekommendation: Ersättningar till anställda”.

⁴⁴ Sverre Bjørnstad och Agneta Kruse, *Den kommunala pensionskulden – metoder, redovisning, effekter*, (Stockholm: KPA, 1994), 43.

förpliktelsen togs upp som en skuld i balansräkningen, men angav att ett sådant sätt att redovisa var ”synnerligen önskvärt”.⁴⁵ Förpliktelsens värde beräknades med hjälp av förräntningsantagande som fastställdes av Finansinspektionen. Detta antagande var 3,5 % för räkenskapsår som påbörjades 2001 eller senare.⁴⁶ När skulden räknades fram togs inte hänsyn till framtida höjningar av löner och pensioner.⁴⁷ Att sådan hänsyn inte togs, samt att antaganden som påverkade förpliktelsens storlek inte gjordes av företagen själva, är de största skillnaderna mellan de gamla och nya reglerna, se nedan. Ytterligare en skillnad är att företag numera måste skuldföra pensionsförpliktelse.⁴⁸

3.2.2 Sammanfattning av RR 29

RR 29 behandlar flera typer av ersättningar till anställda. Eftersom denna uppsats endast behandlar redovisningen av pensioner, begränsas sammanfattningen av RR 29 till att röra reglerna om pensionsredovisning. Då undersökningen är begränsad till företag som har förmånsbestämda pensionsplaner kommer framställningen dessutom främst att koncentreras till de regler som rör denna typ av planer.

Pensionsplaner skall enligt RR 29 klassificeras antingen som avgiftsbestämda eller förmånsbestämda. I avgiftsbestämda planer betalar företaget fastställda avgifter till en separat juridisk enhet och företagets förpliktelse gentemot den anställda är begränsad till dessa inbetalade avgifter. I avgiftsbestämda planer är det den anställda som står risken för att pensionsutbetalningarna kan komma att bli mindre än förväntat.

Förmånsbestämda planer är planer som inte faller under denna definition. I förmånsbestämda planer består företagets förpliktelse i att betala ersättning enligt en överenskommen nivå till den anställda och i dessa planer står företaget risken för att ersättningarna kommer att kosta mer än förväntat och för att de investerade tillgångarna kan komma att inte räcka till för att täcka de planerade utbetalningarna. Planer som omfattar flera arbetsgivare kan vara antingen avgiftsbestämda eller förmånsbestämda och ska klassificeras utifrån planens villkor. Om tillräcklig information inte finns för att kunna redovisa en plan som förmånsbestämd skall planen redovisas som avgiftsbestämd med vissa tilläggsupplysningar.⁴⁹ ITP-planer som finansieras genom försäkring i Alecta, som förekommer i många svenska företag, är exempel på en plan som omfattar flera arbetsgivare. Enligt Redovisningsrådets akutgrupp skall ITP-planen klassificeras som en förmånsbestämd plan, samtidigt som gruppen anger att eftersom tillräcklig information saknas, kommer planen att redovisas som avgiftsbestämd.⁵⁰ Eftersom denna uppsats enbart behandlar förmånsbestämda planer får akutgruppens uttalande till följd att företag som enbart har ITP-planer inte kommer att inkluderas i undersökningen, se även avsnitt 2.3 – ”Studerad population”.

Pensionskostnaden och pensionsförpliktelsen i förmånsbestämda planer räknas fram genom att företaget fastställer hur stora ersättningsbelopp de anställda tjänat in under innevarande och tidigare perioder och diskonterar dessa belopp för att få fram nuvärdet.

⁴⁵ Föreningen Auktoriserade Revisorer FAR:s rekommendation Nr 4. Redovisning av pensionskostnad och pensionskostnad, punkt 2, 3:e stycket.

⁴⁶ FAR:s rekommendation Nr 4, inledning.

⁴⁷ FAR:s rekommendation Nr 4.

⁴⁸ RR 29, punkt 54.

⁴⁹ RR 29, punkt 24-30.

⁵⁰ Redovisningsrådets Akutgrupps Uttalanden URA 42 Klassificering av ITP-planer som finansieras genom försäkring i Alecta.

Dessutom krävs att det verkliga värdet på eventuella förvaltningstillgångar tas fram och att aktuariella vinster och förluster räknas ut. För att fastställa intjänad pension och nuvärdesberäkna denna måste ett antal aktuariella antaganden göras. Dessa specificeras i punkt 75 i RR 29 och är: demografiska antaganden om livslängd, personalomsättning, andelen deltagare i planen som har anhöriga och utnyttjandet av sjukvård samt finansiella antaganden om diskonteringsränta, inflation, framtida löneökningar och förväntad avkastning på förvaltningstillgångar. RR 29 anger att de aktuariella antagandena skall vara neutrala och ömsesidigt förenliga.⁵¹

3.3 AKTUARIELLA ANTAGANDEN

Vi nämnde ovan att uträkningen av pensionskostnad och pensionsskuld enligt RR 29 kräver att ett antal aktuariella antaganden görs. Då en av våra forskningsfrågor handlar om dessa antaganden beskriver vi i följande avsnitt mer i detalj hur antagandena påverkar resultat- och balansräkning. Vi tar även upp varför det finns skillnader mellan företags aktuariella antaganden.

3.3.1 De aktuariella antagandenas påverkan på redovisningen

Diskonteringsräntan används dels för att fastställa nuvärdet av ett företags pensionsförpliktelse, dels för att beräkna kostnaden för tjänstgöring under innevarande period.⁵² Den valda diskonteringsräntan kommer därför att påverka både fonderingsstatusen och den redovisade pensionskostnaden. En högre ränta minskar pensionsförpliktelsen, samtidigt som kostnaden under innevarande år ökar på grund av den räntedel som finns i pensionskostnaden.⁵³ Räntekostnaden för pensioner beräknas genom att diskonteringsräntan multipliceras med nuvärdet av förpliktelsen.⁵⁴ Dessa samband gör att det finns en avvägning att göra i valet mellan hög och låg diskonteringsränta, förutsatt att företag använder räntan för att påverka pensionsförpliktelse och pensionskostnad.⁵⁵

Förväntad avkastning på förvaltningstillgångar påverkar den kostnad för pensioner som redovisas under innevarande period, eftersom den skall minska det belopp som redovisas i resultaträkningen.⁵⁶ Användandet av en hög diskonteringsränta, som resulterar i en högre pensionskostnad, motverkas om en högre förväntad avkastning på förvaltningstillgångarna antas.⁵⁷ Diskonteringsräntans och den förväntade avkastningens påverkan på pensionskostnader och pensionsskuld sammanfattas i tabell 3.1 nedan.

⁵¹ RR 29, punkt 48-130.

⁵² RR 29, punkt 49.

⁵³ Newell, Kreuze och Hurtt, "Corporate Pension Plans: How Consistent are the Assumptions in Determining Pension Funding Status?", 23-29.

⁵⁴ RR 29, punkt 84.

⁵⁵ Newell, Kreuze och Hurtt, "Corporate Pension Plans: How Consistent are the Assumptions in Determining Pension Funding Status?", 23-29.

⁵⁶ RR 29, punkt 63.

⁵⁷ Newell, Kreuze och Hurtt, "Corporate Pension Plans: How Consistent are the Assumptions in Determining Pension Funding Status?", 23-29.

Tabell 3.1: Diskonteringsrättans och den förväntade avkastningens påverkan på pensionskostnader och pensionskuld.

		Kostnad	Skuld
Diskonteringsränta	+	+	-
	-	-	+
Avkastning på förvaltningstillgångar	+	-	+/- 0
	-	+	+/- 0

Relativt små förändringar i de aktuariella antagandena kan få stora effekter på den redovisade kostnaden och skulden. Hur stora dessa effekter blir beror på de specifika förutsättningarna i ett givet företag. Enligt en uppskattning skulle en ökning av exempelvis den förväntade avkastningen på förvaltningstillgångar på 1 % medföra en minskning av pensionskostnaden med 50 %.⁵⁸ En annan tumregel säger att en förpliktelse med en löptid på 12-15 år minskar med 6-7,5 % vid en ökning med 0,5 procentenheter av diskonteringsräntan.⁵⁹

3.3.2 Förklaringar till skillnader i aktuariella antaganden

Som tidigare nämnts säger RR 29 angående de aktuariella antagandena att dessa ska vara ”neutrala och ömsesidigt förenliga”.⁶⁰ Utöver detta anger RR 29 att diskonteringsräntan skall fastställas med hänsyn till marknadsmässig avkastning på förstklassiga företagsobligationer på balansdagen. Diskonteringsräntan skall dock inte ta hänsyn till placeringsrisk, företagets kreditrisk eller risken att den framtida utvecklingen kan komma att avvika från de aktuariella antagandena. Diskonteringsräntan ska däremot beakta när förpliktelseerna förfaller till betalning, det vill säga vilken återstående löptid de har.⁶¹ Detta innebär att de anställdas ålderssammansättning kommer att påverka vilken diskonteringsränta ett företag bör använda.⁶²

Även antagandet om inflation ska enligt RR 29 vara neutralt. Dessutom ska alla antaganden som är beroende av inflationen utgå från samma inflationstakt.⁶³ Vilken inflation som föreligger och förväntas föreligga beror på det ekonomiska läget och den ekonomiska politiken i ett land.⁶⁴ Historiskt har inflationen varierat både över tid och mellan länder.⁶⁵

Om förväntad avkastning på förvaltningstillgångar säger RR 29 att den ska baseras på den avkastning marknaden förväntar sig under den relaterade förpliktelsens hela

⁵⁸ Dennis R. Beresford och Robert O. Neary, ”Accounting for pensions – two key areas”, *Corporate Reporting, FE*, 2, Issue 9 (1986): 6-10.

⁵⁹ Frank J. Fabozzi och Ronald J. Ryan, ”Reforming pension reform”, *Institutional Investor – International Edition*, 30, Issue 1 (2005): 54-59.

⁶⁰ RR 29, punkt 74.

⁶¹ RR 29, punkt 80-82.

⁶² Beresford och Neary, ”Accounting for pensions – two key areas”, 6-10.

⁶³ RR 29, punkt 74, 77.

⁶⁴ Klas Eklund, *Vår ekonomi – En introduktion till samhällsekonomin*, 8 uppl (Stockholm: Prisma, 1997), 251-273.

⁶⁵ Paul R. Krugman och Maurice Obstfeld, *International Economics – Theory and Policy*, 6 uppl (Boston: Addison-Wesley, 2003), 585.

löptid.⁶⁶ Skillnader i antagandet mellan företag kan bero på investeringsrisken.⁶⁷ Ju högre risk en investerare är villig att ta, desto högre avkastning kan han få.⁶⁸ Detta betyder att ett högre antagande om förväntad avkastning på förvaltningstillgångar hos ett företag kan bero på att detta företags tillgångar innebär högre risk.

Antagandet om löneökning ska enligt RR 29 beakta inflation, tjänstetid, befordran och utbud och efterfrågan på arbetsmarknaden.⁶⁹ Hur mycket lönerna kan förväntas öka i framtiden beror ur ett makroekonomiskt perspektiv på ett antal faktorer. På lång sikt beror löneökningarna på produktivitetsökningen, och på kortare sikt spelar faktorer såsom företags vinstläge och arbetsmarknadsläget in.⁷⁰

3.4 ENHETLIG ELLER VALFRI DISKONTERINGSRÄNTA?

Vi konstaterade i inledningen att de aktuariella antagandena innehåller subjektiva bedömningar. I ovanstående avsnitt fastställde vi dessutom att små förändringar i de aktuariella antagandena får stora effekter på företags pensionskostnader och pensionsskuld. Detta kan anses utgöra skäl att begränsa företags valmöjligheter när det gäller diskonteringsräntan. Vi nämnde inledningsvis att SEC föreskrivit en bunden ränta. Regeln infördes för att motverka att amerikanska företag använde diskonteringsräntan för att blåsa upp fonderingsstatusen. Det finns dock invändningar mot att låsa diskonteringsräntan. Vi presenterade ovan ett antal skäl till varför det bör finnas skillnader mellan företags aktuariella antaganden, till exempel i diskonteringsräntan, vilket är ett argument för valfria antaganden. Diskussionen som handlar om enhetlig eller valfri diskonteringsränta illustrerar ett mer teoretiskt problem inom redovisningen, nämligen hur regleringen ska utformas för att användaren av redovisningen ska få så relevant och tillförlitlig information som möjligt. De som förespråkar enhetliga redovisningsprinciper hävdar att intressenter gynnas av att olika företag går att jämföra med varandra. Vidare anser de att intressenternas förtroende för redovisningen ökar när flexibiliteten minskar. Argumenten för en mer flexibel redovisning är att betydelsefulla skillnader mellan företag riskerar att döljas vid tvång på enhetlighet. Enligt de som förespråkar flexibilitet kräver skilda förhållanden olika behandling redovisningsmässigt. Olika redovisningslösningar bör tillåtas för att den ekonomiska rapporteringen ska kunna anpassas till yttre omständigheter och avspegla den underliggande verksamheten. I praktiken används ofta en kombination av dessa två ståndpunkter genom att reglerarna tillåter viss flexibilitet samtidigt som de begränsar antalet möjliga redovisningslösningar.⁷¹

Ett praktiskt exempel på avvägningen mellan flexibilitet och enhetlighet fanns tidigare i RR 1:00 Koncernredovisning, där företag ålades att högst använda en avskrivningstid på goodwill på 20 år. Regeln fanns eftersom regleraren misstänkte att företag använde långa avskrivningstider på goodwill av kosmetiska skäl. En längre avskrivningstid

⁶⁶ RR 29, punkt 112.

⁶⁷ Newell, Kreuze och Hurtt, "Corporate Pension Plans: How Consistent are the Assumptions in Determining Pension Funding Status?", 23-29.

⁶⁸ Richard A. Brealey, Stewart C. Myers och Alan J. Marcus, *Fundamentals of Corporate Finance*, 4 uppl (New York: McGraw-Hill, 2004), 300.

⁶⁹ RR 29, punkt 86.

⁷⁰ Eklund, 261-264.

⁷¹ Riahi-Belkaoui, 181.

medförde att företaget redovisade bättre resultat. Regleraren antog i fallet goodwill att företag inte var neutrala när de fastställde avskrivningstiden, det vill säga att de inte strävade efter att avspegla verkligheten. Att införa en övre gräns på avskrivningstiden betydde därför att jämförbarheten ökade. Hade regleraren däremot utgått ifrån att företag var neutrala, hade användaren däremot gynnats att företag fått välja avskrivningstid fritt.⁷²

I fallet pensionsredovisning och aktuariella antaganden har regleraren således ett val mellan att ange aktuariella antaganden som ska gälla samtliga företag och att låta företag själva fastställa antagandena. RR 29 anger att exempelvis diskonteringsräntan ska ”fastställas med hänsyn till den på balansdagen marknadsmässiga avkastningen på förstklassiga företagsobligationer.” Den lösning som finns i RR 29 kan sägas vara en sådan kombination av enhetlighet och flexibilitet som beskrevs ovan (se slutet av första stycket i det här avsnittet). RR 29 anger inte en specifik räntesats, men begränsar samtidigt valmöjligheterna genom att hänvisa till företagsobligationer. Huruvida det hade varit bättre att låsa de aktuariella antagandena beror på om svenska företag är neutrala i fastställandet av antagandena eller inte. Är de neutrala, gynnas användaren av att företagen får välja fritt. Är företag inte neutrala, hade det varit bättre att bestämma diskonteringsräntan. Vi utreder i vår undersökning om det finns ett samband mellan företags antaganden och fonderingsstatus. Om vi finner ett sådant samband kan detta vara en indikation på att företag inte iakttar neutralitet vid fastställandet av de aktuariella antagandena.

3.5 TIDIGARE FORSKNING

Efter att ha redogjort för ett antal teoretiska resonemang som är relevanta för uppsatsen avslutar vi teoriavsnittet med en sammanfattning av tidigare forskning som gjorts inom uppsatsens område. Redogörelsen struktureras efter uppsatsens tre frågeställningar.

3.5.1 Effekter av införandet av nya pensionsregler

I inledningen av uppsatsen nämndes att det har kunnat observeras att de företag som tillämpade RR 29 i förtid fått en ökad pensionsförpliktelse och en minskning av eget kapital med de nya reglerna. Då det bara var ett fåtal företag som valde en tidigare tillämpning av RR 29 och det endast var effekten på eget kapital som undersöktes vill vi inte lägga någon större vikt vid studien vid jämförelse med våra resultat. Vi redogjorde också för att en liknande tendens kunde observeras i USA när motsvarande regler infördes. Effekten rapporterades i en artikel i tidskriften *Balans*. Vi känner dock inte till undersökningens omfattning. Dessa två undersökningar är i mindre skala och vi kan inte uttala oss om dess vetenskapliga status. Av denna anledning får de mindre betydelse när vi ska jämföra med resultaten av vår studie. För övrigt har vi inte kunnat hitta någon undersökning av hur utfallet blivit när nya pensionsregler införts, vare sig i USA eller Europa.

3.5.2 Kartläggning av aktuariella antaganden

Tidigare undersökningar som gjorts av vilka aktuariella antaganden företag använder har visat att dessa skiljer sig åt mellan företag och att de historiskt har varierat över tiden.

⁷² Smith, 27-28, 31-32.

Flera undersökningar har exempelvis gjorts i USA, där pensionsregler som använder aktuariella antaganden används sedan mitten av 1980-talet. Exempelvis har Norman Godwin gjort en studie av de aktuariella antagandena i 214 amerikanska företag under åren 1987-1996. Undersökningen visar att skillnaderna mellan de högsta och lägsta använda aktuariella antagandena varierade både över tiden och mellan företag. De skillnader som fanns mellan företag sammanfattas i tabell 3.2 nedan.

Tabell 3.2: Aktuariella antaganden enligt Godwin. (Källa: Norman H. Godwin, "An Examination of Pension Actuarial Assumptions over the Decade Following the Issuance of FAS 87", *Journal of Pension Planning and Compliance*, 25, Issue 2 (1999): 62-75.)

	Lägsta	Högsta	Genomsnitt
Diskonteringsränta	6,0%	11,3%	8,1%
Förväntad avkastning	4,5%	12,0%	8,9%
Framtida löneökningar	2,5%	10,0%	5,4%

Vad gäller skillnaderna över tid noterar Godwin att diskonteringsräntan som använts har rört sig allt mer mellan åren samtidigt som skillnaderna mellan olika företag blivit mindre. Företagens uppskattningar av förväntade framtida löneökningar har minskat under perioden, medan antagandena om förväntad avkastning på förvaltningstillgångar legat relativt still. Godwin förklarar utvecklingen av diskonteringsräntan med de nya regler som införts. 1993 ändrade SEC reglerna gällande fastställandet av diskonteringsräntan, vilket enligt Godwin förklarar både varför volatiliteten ökat och varför skillnaderna i använd ränta mellan företag minskat.⁷³

En liknande undersökning i USA har även gjorts av Gale E. Newell, Jerry G. Kreuze och David Hurtt. Denna studie inkluderar 814 företag och rör åren 1999 och 2000. Resultaten visas i tabell 3.3 nedan.⁷⁴

Tabell 3.3: Aktuariella antaganden enligt Newell, Kreuze och Hurtt. (Källa: Gale E. Newell, Jerry G. Kreuze och David Hurtt, "Corporate Pension Plans: How Consistent are the Assumptions in Determining Pension Funding Status?", *Mid-American Journal of Business*, 17, Issue 2 (2002): 23-29.)

	Lägsta	Högsta	Genomsnitt
Diskonteringsränta	3,0%	13,0%	7,5%
Förväntad avkastning	4,0%	15,0%	8,9%
Framtida löneökningar	0,0%	11,0%	4,3%

Även i Europa har företags aktuariella antaganden undersökts. The European Federation of Accountants (FEE), en yrkesorganisation med medlemmar i 32 europeiska länder, publicerade år 2001 en översikt över hur europeiska företag tillämpade IAS 19 under

⁷³ Godwin, "An Examination of Pension Actuarial Assumptions over the Decade Following the Issuance of FAS 87", 62-75.

⁷⁴ Newell, Kreuze och Hurtt, "Corporate Pension Plans: How Consistent are the Assumptions in Determining Pension Funding Status?", 23-29.

det första året sedan standarden infördes. Undersökningen tar bland annat upp vilka aktuariella antaganden som använts. De resultat som studien kommer fram till angående aktuariella antaganden visas i tabell 3.4 nedan.

Tabell 3.4: Aktuariella antaganden enligt FEE. (Källa: Fédération des Experts Comptables Européens, "How European Companies are Applying IAS 19 (revised) on Pension Accounting in the First Year of Application", (Bryssel: Fédération des Experts Comptables Européens, 2001), 5-15.)

	Lägsta	Högsta
Diskonteringsränta	3,0%	10,0%
Framtida löneökningar	1,0%	6,5%

Använd förväntad avkastning på förvaltningstillgångar redovisas inte i undersökningen, inte heller lämnas medelvärden på de undersökta aktuariella antagandena. FEE konstaterar att stora skillnader finns mellan antagandena, både mellan länder och inom ett och samma land. Skillnaderna kan delvis förklaras med att avtal i olika länder ingås under olika förutsättningar, vilket påverkar diskonteringsräntan.⁷⁵

3.5.3 Förhållandet mellan fonderingsstatus och aktuariella antaganden

De två amerikanska undersökningar som nämndes ovan undersökte även det problem som vår tredje frågeställning behandlar, nämligen förhållandet mellan företags fonderingsstatus och deras aktuariella antaganden. Med SEC:s ändring av reglerna för diskonteringsräntan som bakgrund studerade Godwin förhållandet mellan fonderingsstatus och diskonteringsränta. Efter att ha rensat för det naturliga samband som finns mellan dessa två variabler på det sätt som beskrivits i metodavsnittet ovan, konstaterades att företag med lägre fonderingsstatus tenderar att använda högre diskonteringsräntor än genomsnittet, vilket ger stöd åt SEC:s misstanke om att diskonteringsräntan användes för att "blåsa upp" fonderingsstatusen.⁷⁶

Den andra studien som nämndes ovan använde delvis en annan metod. Här undersöktes om fonderingsstatus är korrelerad med de aktuariella antagandena förväntad avkastning, diskonteringsränta och förväntade löneökningar. I likhet med Godwin konstaterade författarna att företag använder diskonteringsräntan för att förbättra sin fonderingsstatus. Det samband som undersökningen fann mellan förväntad avkastning och fonderingsstatus var att företag med lägre fonderingsstatus antog en lägre avkastning på förvaltningstillgångarna, vilket enligt Newell et al. eventuellt kan förklaras med att dessa företag har en mer försiktig investeringsstrategi. Inget samband kunde fastställas mellan högre fonderingsstatus och lägre förväntad löneökning.⁷⁷

⁷⁵ Fédération des Experts Comptables Européens, "How European Companies are Applying IAS 19 (revised) on Pension Accounting in the First Year of Application", 5-15.

⁷⁶ Godwin, "An Examination of Pension Actuarial Assumptions over the Decade Following the Issuance of FAS 87", 62-75.

⁷⁷ Newell, Kreuze och Hurtt, "Corporate Pension Plans: How Consistent are the Assumptions in Determining Pension Funding Status?", 23-29.

3.6 SAMMANFATTNING AV TEORETISK REFERENS RAM

Ovanstående avsnitt inleddes med en beskrivning av den redovisningsteori som ligger till grund för RR 29, vilket gjordes för att läsaren ska förstå bakgrunden till reglerna. Vi konstaterade att RR 29 bygger på matchningsprincipen, som säger att kostnader ska redovisas i samma period som de intäkter de kan hänföras till. Vi förklarade också att beräkningen av pensionsskulden innehåller flera antaganden om förhållanden som ligger långt fram i tiden.

Därefter beskrevs de gamla och nya reglerna som rör pensionsredovisning, och vi klargjorde vilka de största skillnaderna är. I analysen av effekterna av RR 29, som vår första frågeställning handlar om, blir dessa skillnader intressanta att reflektera över. De kan fungera som förklaringsvariabler till de effekter som uppstod i företagen vid införandet av RR 29.

Vidare beskrevs hur de antaganden som måste göras påverkar skuld och kostnad samt varför skillnader i aktuariella antaganden finns. Denna redogörelse är relevant för vår andra frågeställning, som handlar om vilka antaganden företag gör och varför. De orsaker till varför skillnader finns mellan olika företag kan hjälpa till att förklara de skillnader vi faktiskt hittar i aktuariella antaganden.

Vi fortsatte med att förklara att de aktuariella antagandena ur ett teoretiskt perspektiv antingen kan väljas av företagen själva eller bestämmas av normsättaren. Vi redogjorde för vilka argument som finns för dessa båda lösningar. Detta avsnitt är relevant för vår tredje och sista frågeställning, som handlar om förhållandet mellan aktuariella antaganden och fonderingsstatus. Utredningen av detta förhållande syftar till att ta reda på om företag är neutrala i sina antaganden, och på så vis ska vi kunna uttala oss om huruvida diskonteringsräntan bör fastställas eller inte.

Avslutningsvis redogjordes för tidigare forskning inom uppsatsens område. Här visades vilka aktuariella antaganden som använts i andra länder. Det framkom också att undersökningar i USA konstaterat att det finns ett samband mellan fonderingsstatus och aktuariella antaganden. Sammanfattningen av tidigare utförd forskning är intressant vid en jämförelse med våra resultat.

4

EMPIRI OCH ANALYS

I denna del av uppsatsen presenteras de data som framkommit i den empiriska undersökningen. Data återges i form av tabeller, diagram och text. I anslutning till presentationen av empirin analyseras resultaten och en jämförelse med tidigare forskning görs.

4.1 PÅVERKAN PÅ REDOVISAD KOSTNAD FÖR PENSIONER

I det här avsnittet behandlas den påverkan som införandet av RR 29 har haft på företags redovisade pensionskostnader, vilket första delen av uppsatsens första forskningsfråga handlar om. Till att börja med presenteras undersökningsresultaten av den kvantitativa studien och därefter analyserar vi utvecklingen av pensionskostnaderna.

4.1.1 Undersökningsresultat gällande pensionskostnader

När det gäller påverkan på redovisade pensionskostnader visade våra resultat att flertalet bolag, 69,5 %, redovisade ökade kostnader för pensioner per anställd jämfört med året innan. Återstående 30,5 % företag fick minskade pensionskostnader när de redovisade enligt RR 29 jämfört med tidigare regler.

Tabell 4.1: Procentuell skillnad i pensionskostnader, första året för tillämpning av RR 29 jämfört med föregående år, antal företag och procentuell andel i intervall.

Intervall	Antal företag	Procent
- (-41)	6	7,3
(-40) - (-21)	4	4,9
(-20) - (-1)	15	18,3
0 - 20	35	42,7
21 - 40	16	19,5
41 -	6	7,3

Genom att dela in företagen i intervall med utgångspunkt från hur stor procentuell förändring av pensionskostnaderna de redovisade tittade vi närmare på hur stora effekter företagen i undersökningen var utsatta för. Vi fann att det intervall som täckte in flest företag var 0-20 %. Runt detta intervall fördelade sig övriga företag relativt jämnt, då nästan lika många företag fanns i intervallet 21-40 % som i intervallet (-20) – (-1) %, se tabell 4.1.

Tabell 4.2: Påverkan av RR 29 på pensionskostnader, första året för tillämpning av RR 29 jämfört med föregående år.

Påverkan av RR 29	Antal företag	Procentuell andel	Procent	Motsvarighet i kr
Ökade pensionskostnader, antal ftg	57	69,5		
Minskade pensionskostnader, antal ftg	25	30,5		
Största ökning av pensionskostnader			84,1	24 600
Största minskning av pensionskostnader			-91,0	-79 700
Genomsnitt			-1,9	-0,5
Median			9,2	2000 ⁷⁸

Den största procentuella ökningen av pensionskostnader som registrerades var en ökning på 84 %. I absoluta tal motsvarade detta en ökning av pensionskostnaden per anställd med 24 600 kronor jämfört med år 2003, vilket också utgjorde den största ökningen i absoluta tal. Den största procentuella minskningen som redovisades uppgick till 91 % jämfört med år 2003. Denna minskning var också den största i absoluta tal, nämligen 79 700 kronor. Den genomsnittliga förändringen av kostnader för pensioner var en minskning på 1,9 % för samtliga 82 företag. Detta genomsnitt motsvarades i absoluta tal av en minskning av pensionskostnaderna med 500 kronor per anställd jämfört med föregående år. Medianen visade dock på ökning av pensionskostnaderna både procentuellt och i absoluta tal. Utvalda siffror redovisas i tabell 4.2.

Att genomsnittet visade på minskning av pensionskostnaderna trots att flertalet företag redovisade ökade pensionskostnader kan förklaras med att de extremvärden som fanns främst utgjorde minskningar. Detta illustreras i diagram 4.1 nedan där varje företag representeras med var sin punkt.

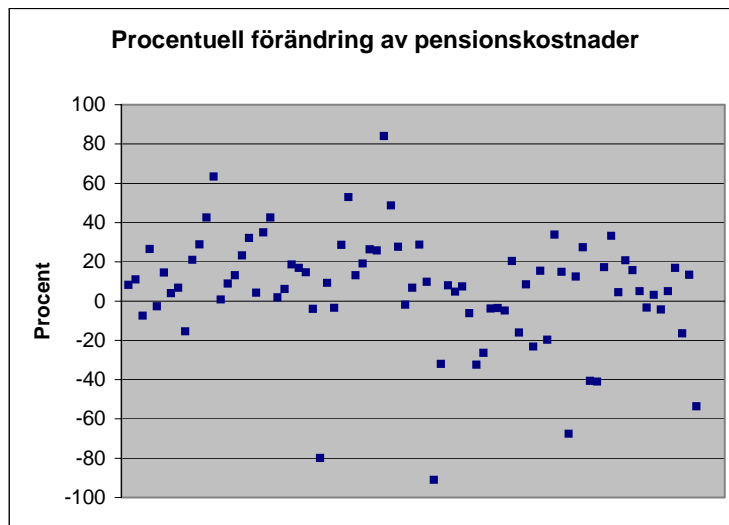

Diagram 4.1: "Procentuell förändring av pensionskostnader" Spridningsdiagram över företagens procentuella förändring av pensionskostnader, första året för tillämpning av RR 29 jämfört med föregående år.

⁷⁸ Siffran anger den faktiska medianen i absoluta tal, inte motsvarigheten till den procentuella medianen.

När vi räknade ut den genomsnittliga effekten och medianen för pensionskostnaderna i varje undergrupp fann vi att det förelåg skillnader mellan grupperna.

Tabell 4.3: Median och genomsnittlig procentuell förändring av pensionskostnader, första året för tillämpning av RR 29 jämfört med föregående år, beräknad för varje undergrupp.

Undergrupper	Genomsnitt %	Median %
IT och Telekom	0,1	-0,34
Finans och Tjänster	-20,2	1,3
Industri och Råvaror	6,8	11,0
Hälsovård och Konsumentvaror	-4,4	7,1

Finans och Tjänster redovisade den största genomsnittliga effekten, en minskning av kostnaderna med 20 %. Även Hälsovård och Konsumentvaror fick minskade pensionskostnader i genomsnitt. Industri och Råvaror stod för den största genomsnittliga ökningen, 7 %. För IT och Telekom medförde införandet av RR 29 ingen större påverkan på pensionskostnaderna. Medianerna visade delvis en annan bild. Tre av fyra undergrupper hade medianer som visade på en ökning av kostnaderna. Hälsovård och Konsumentvaror samt Industri och Råvaror stod för de största ökningarna, medan medianen för IT och Telekom visade en minskning av kostnaderna. Genomsnittet och medianerna redovisas i tabell 4.3.

4.1.2 Analys av RR 29:s påverkan på företags pensionskostnader

När vi tittade på pensionskostnaderna kunde vi notera en stor spridning i den procentuella förändringen av kostnaderna jämfört med året innan. Vi fann också ett antal extrema värden. Spridningen och extremvärdena kan förklara att medelvärdet visade på en minskning av kostnaderna trots att de flesta företagen visade ökade kostnader. Att medianen visade på en ökning av kostnaderna tyder också på att medelvärdet är missvisande. Förklaringen till att spridningen var stor, och att vi uppmätte ett antal extremvärden samt till att medelvärdet och medianen visade olika effekter, tror vi är att förändringen i kostnader även beror på andra faktorer än införandet av RR 29. Vi rensade visserligen för den förändring som beror på ökning eller minskning av antalet anställda, men det finns också andra orsaker som stör jämförelsen. Ett exempel på sådana faktorer fann vi när vi undersökte extremvärden. Ett av de företag som visade stor minskning av pensionskostnaderna hade omklassificerat pensionskostnader till lönekostnader, vilket förklarade minskningen. Sådana effekter kan finnas även hos andra företag vilket kan ha påverkat våra resultat. Det bör dessutom tas i beaktande att förändringar i antalet anställda inte nödvändigtvis påverkar pensionskostnaderna från ett år till ett annat. Eftersom pensionsförpliktelsen kan finnas kvar, även för anställda som lämnat företaget och då pensionskostnaderna innehåller en räntedel som beräknas på förpliktelsen, är det inte säkert att förändringar i antalet anställda omedelbart ger utslag i pensionskostnaderna.

Trots de här reservationerna finner vi det ändå värt att notera att flertalet företag visade en ökning av pensionskostnaderna. Även om vi skulle rensa resultaten från extrema ökningarna kvarstår att nära hälften av företagen i undersökningsgruppen visade förändringar i kostnader på mellan 0-20 %. En förklaring till att införandet av RR

29 verkar ha medfört en ökning av pensionskostnaderna tror vi ligger i skillnaden mellan nya och gamla regler. De tidigare reglerna tog inte hänsyn till framtida löneökningar vilket RR 29 gör (Se ovan avsnitt 3.2 – ”Tidigare och nuvarande regler angående pensionsredovisning”). Om företag beaktar framtida löneökningar när de räknar ut pensioner som intjänats under året medför detta att kostnaden som redovisas under innevarande år blir högre än om sådan hänsyn inte tas. Därför är det logiskt att kostnaderna i de flesta fall har ökat snarare än minskat.

När det gäller påverkan på pensionskostnaderna i de olika undergrupperna utgår vi i analysen ifrån medianerna. Det visade sig att genomsnittet för undersökningsgruppen som helhet var missvisande. Vi misstänker att det förhåller sig likadant i undergrupperna, eftersom genomsnittet för undergrupperna baseras på samma värden som genomsnittet för alla företag. Medianerna visade att de grupper vi klassificerat som mindre personalintensiva med härledning från omsättning per anställd visade större kostnadsökningar än övriga undergrupper. Det hade varit logiskt att vänta sig att branscher med stor personal hade påverkats mera av RR 29. Resultaten visade dock inte en sådan tendens.

4.2 PÅVERKAN PÅ EGET KAPITAL

Andra delen av första frågeställningen handlade om vilken påverkan RR 29 har haft på företags pensionsskuld. Även i detta avsnitt inleder vi med att presentera resultaten av den empiriska undersökningen. Därefter följer en analys av resultaten.

4.2.1 Undersökningsresultat gällande pensionsskuld

Vi fann att av de 82 företag med förmånsbestämda planer som ingick i undersökningsgruppen redovisade en majoritet, 66 %, en minskning av eget kapital till följd av en ökning av pensionsskulden vid införandet av RR 29. 7 % av företagen uppgav att de nya reglerna inte haft någon effekt på pensionsskuldens storlek och för 27 % innebar RR 29 att pensionsskulden minskade.

Tabell 4.4: Procentuell påverkan på eget kapital till följd av införandet av RR 29, antal företag och procentuell andel i intervall.

Intervall	Antal företag	Procent
- (-10,01)	3	3,7
(-10,00) - (-5,01)	11	13,4
(-5,00) - (-2,01)	9	11,0
(-2,00) - (-0,01)	31	37,8
0 - 0	6	7,3
0,01 - 2,00	20	24,4
2,01 -	2	2,4

När vi gjorde en indelning i intervall motsvarande den som gjordes för påverkan av pensionskostnaderna visade det sig att en stor del av företagen redovisade effekter som uppgick till +/- 2 % av eget kapital. 31 företag redovisade effekter mellan -2.00 och

-0,01 %, för 20 företag låg effekten i spannet 0,01-2,00 %. Givet att 6 företag inte redovisade någon effekt alls, innebar detta att totalt 57 bolag hamnade i spannet +/- 2 % förändring av eget kapital, vilket utgjorde 70 % av undersökningsgruppen. Av de företag som befann sig utanför detta intervall redovisade 23 företag minskningar av eget kapital och 2 bolag ökning av eget kapital till följd av införandet av RR 29. I tabell 4.4 visas fördelningen av företagen i undersökningsgruppen på de valda intervallen.

Tabell 4.5: Påverkan på eget kapital till följd av införandet av RR 29.

Påverkan av RR 29	Antal företag	Procentuell andel	Procent	Motsvarighet i mkr
Minskning av eget kapital, antal ftg	54	65,9		
Ingen effekt på eget kapital	6	7,3		
Ökning av eget kapital, antal ftg	22	26,8		
Största minskning av eget kapital			-20,3	-541
Största ökning av eget kapital			3,5	1966
Genomsnitt			-1,7	-153
Median			-0,2	-3,0 ⁷⁹

Den största procentuella förändringen (effekt på eget kapital dividerat med utgående eget kapital året innan) uppmättes till en minskning av eget kapital med 20 %. Denna minskning motsvarades i absoluta tal av 541 miljoner kronor. Den största procentuella minskningen av pensionsskulden som kunde uppmätas var en ökning av eget kapital med 3,5 %, vilket motsvarade 2,0 miljarder kronor. Denna ökning av eget kapital utgjorde också den största ökningen i absoluta tal. Den genomsnittliga procentuella förändringen för samtliga 82 företag uppgick till -1,7 %. I absoluta tal var den genomsnittliga effekten för varje företag en ökning av pensionsförpliktelsen, och därmed en minskning av eget kapital, med 153 miljoner kronor. Även medianen visade på en minskning av eget kapital. Totalt minskade införandet av RR 29 det sammanlagda egna kapitalet på Stockholmsbörsen med 12,5 miljarder kronor av totalt 739,0 miljarder kronor. Siffrorna presenteras i tabell 4.5.

I diagrammet nedan finns 80 av de 82 observerade företagen representerade genom var sin punkt. Diagrammet visar hur förändringen av pensionsskulden i procent av eget kapital fördelade sig på samtliga företag. De 2 företag som inte finns representerade i diagrammet visade en minskning av eget kapital med 16,8 respektive 20,3 %. Då dessa extremvärden påverkade diagrammets tydlighet och den använda skalan på ett negativt sätt valde författarna att lyfta ur värdena. I diagrammet kan vi se att många företag redovisade effekter som ligger i spannet -2 till +2 procent, samt att de större effekterna tenderade att vara negativa snarare än positiva. Detta förstärktes av att extremvärdena som inte finns med i diagrammet också var negativa.

⁷⁹ Siffran anger den faktiska medianen i absoluta tal, inte motsvarigheten till den procentuella medianen.

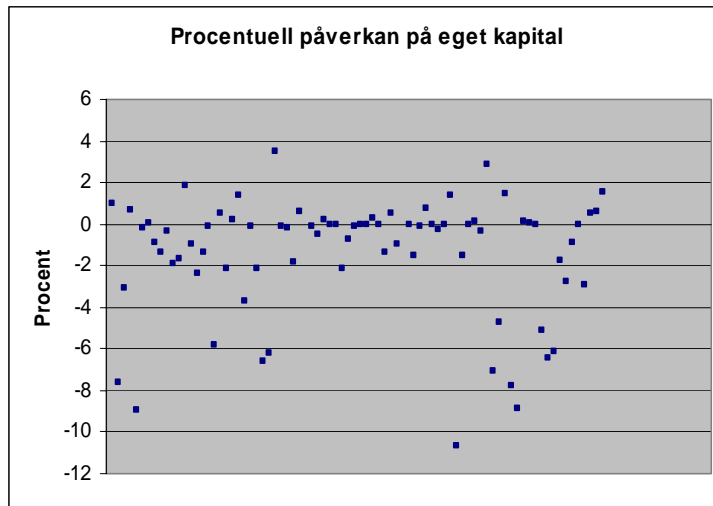

Diagram 4.2: ”Procentuell påverkan på eget kapital” Spridningsdiagram över företagens procentuella påverkan på eget kapital till följd av införandet av RR 29.

När vi tittade på effekten på eget kapital i de olika undergrupperna fann vi att samtliga grupper redovisade en genomsnittlig minskning av eget kapital till följd av införandet av RR 29.

Tabell 4.6: Median och genomsnittlig procentuell förändring av eget kapital, till följd av införandet av RR 29, beräknad för varje undergrupp.

Undergrupper	Genomsnitt %	Median %
IT och Telekom	-2,1	0,0
Finans och Tjänster	-0,1	-0,1
Industri och Råvaror	-3,2	-0,2
Hälsovård och Konsumentvaror	-3,7	-0,9

Hälsovård och Konsumentvaror visade den största genomsnittliga minskningen, nämligen 3,7 %. Minsta påverkan uppmättes i Finans och Tjänster, - 0,1 %. När vi i stället tittade på medianerna visade dessa en minskning av eget kapital i tre av fyra undergrupper. Medianerna visade dock på mindre minskningar än genomsnittet. Tabell 4.6 visar genomsnittet och medianerna.

4.2.2 Analys av RR 29:s påverkan på företags pensionsskuld

I analysen av pensionskostnaderna framkom att de framräknade måtten inte visade någon entydig tendens. När det gäller påverkan på pensionsskulden och eget kapital är resultaten däremot lättare att tolka. En majoritet av företagen redovisade en minskning av eget kapital till följd av införandet av RR 29. Både genomsnittet och medianen för alla företag visade dessutom denna effekt. Att dessa mått visade en mer tydlig tendens beror på att de inte påverkas av några andra faktorer än bytet av redovisningsprincip. Detta gör att vi kan ge ett mer tillförlitligt svar när det gäller utvecklingen av pensionsskulden än när det gäller pensionskostnaderna.

Att många företag visade en skuldökning är inte särskilt förvånande. Som tidigare nämnts innebär RR 29 att hänsyn ska tas till framtida löneökningar, vilket ger en större pensions-skuld. Tidigare regler krävde inte heller att företag redovisade pensionsförpliktelsen som en skuld i balansräkningen. (Se avsnitt 3.2 – ”Tidigare och nuvarande regler angående pensionsredovisning”) I de fall företag visade mycket stora effekter skulle förklaringen därför kunna vara att pensionsförpliktelsen tidigare inte skuldförts överhuvudtaget. Det skulle också kunna tänkas att pensions-skulden påverkats av att företagen nu skall göra egna antaganden. När vi jämförde vilken genomsnittlig diskonteringsränta företag använde 2004 med den ränta som Finansinspektionen tidigare föreskrev fann vi att Finansinspektionens antagande om diskonteringsränta låg lägre än dagens genomsnittliga ränta. Det genomsnittliga antagandet om diskonteringsränta i företag idag var 5,0 % (se nedan avsnitt 4.3.1.1 – ”Undersökningsresultat gällande diskonteringsränta”) medan Finansinspektionens rekommendation var 3,5 % (Se avsnitt 3.2 – ”Tidigare och nuvarande regler angående pensionsredovisning”). Denna skillnad borde ha gett en minskning av skulden snarare än en ökning. Varför så inte har blivit fallet kan vi inte svara på, men vi kan konstatera att skuldökningen inte kan ha sin grund i förändringar i diskonteringsräntan.

När vi undersökte utvecklingen av pensions-skulden i de olika undergrupperna fann vi att resultaten inte var de förväntade. Liksom när det gällde pensionskostnaderna, visade de branscher som klassificerats som mindre personalintensiva större effekter på eget kapital, både i genomsnittet och medianen.

4.3 AKTUARIELLA ANTAGANDEN

Uppsatsens andra frågeställning gäller vilka aktuariella antaganden företag använde år 2004 och hur aktuarier förklarar val av antaganden. För att läsaren lätt skall kunna följa resonemanget presenteras analysen för respektive antagande i anslutning till empirin.

4.3.1 Diskonteringsränta

Av de aktuariella antagandena presenteras diskonteringsräntan först. Denna presentation består av en redogörelse för de empiriska data som framtagits, en beskrivning av de synpunkter som framkom i kontakten med aktuarierna samt en analys av dessa resultat.

4.3.1.1 Undersökningsresultat gällande diskonteringsränta

De resultat vi kom fram till gällande vilka diskonteringsräntor företag använder presenteras i tabellerna nedan.

Tabell 4.7: Använd diskonteringsränta för 2004, antal företag och procentuell andel i intervall.

Intervall	Antal företag	Procent
3,6 - 4,0	3	3,7
4,1 - 4,5	9	11,0
4,6 - 5,0	33	40,2
5,1 - 5,5	32	39,0
5,6 - 6,0	4	4,9
6,1 - 6,5	1	1,2

Tabell 4.8: Statistik över använd diskonteringsränta för 2004

Diskonteringsränta				
Lägsta	Högsta	Genomsnitt	Median	Typvärde
3,7	6,2	5,0	5,0	5,0

Diskonteringsräntan för de studerade företagen låg i intervallet 3,7-6,2. Skillnaden mellan den högsta och lägsta använda diskonteringsräntan var alltså 2,5 procentenheter. Den genomsnittliga diskonteringsräntan, medianen och typvärdet var alla 5 %. När vi delade in diskonteringsräntan i intervall framkom att 79 % av undersökningsgruppen, 65 företag, använde en diskonteringsränta som låg i intervallet 4,6-5,5 %. Spridningen i undersökningsgruppen var således relativt liten. Av återstående 17 företag använde 5 stycken en ränta som var högre än 5,5 % och 12 företag använde en ränta som var lägre än 4,6 %.

När vi räknade ut den genomsnittliga diskonteringsräntan i de olika undergrupperna visade det sig att det inte var så stora skillnader mellan grupperna. Den lägsta genomsnittliga räntan, 4,8 %, fanns i Finans och Tjänster medan den högsta, 5,2 %, användes av IT och Telekom. Medianerna skiljde sig relativt lite från genomsnittet. Siffrorna återfinns i tabell 4.9 nedan.

Tabell 4.9: Median och genomsnitt för använd diskonteringsränta för 2004, beräknad för varje undergrupp.

Undergrupper	Genomsnitt %	Median %
IT och Telekom	5,2	5,3
Finans och Tjänster	4,8	4,9
Industri och Råvaror	5,1	5,1
Hälsovård och Konsumentvaror	4,9	5,0

4.3.1.2 Intervjuresultat gällande diskonteringsränta

De aktuarier vi var i kontakt med framhöll att diskonteringsräntan ska bestämmas till den ränta som på balansdagen gäller för förstklassiga företagsobligationer med en löptid som motsvarar förpliktelsens.^{80 81} Vidare framkom att den största anledningen till att det finns skillnader i företags diskonteringsräntor är att företagens förpliktelser har olika

⁸⁰ Björn Nilsson, diplomerad aktuarie vid Hewitt/löneanalyser AB, Stockholm, 2005-05-06 (mailkontakt).

⁸¹ Eric Steedman, diplomerad aktuarie vid Watson Wyatt, Reigate, Storbritannien, 2005-05-04 (mailkontakt).

löptid. Ett företag med ung arbetsstyrka har längre genomsnittlig löptid på förpliktelsen än ett företag med äldre medarbetare. Ofta ökar räntan när löptiden ökar, vilket kan förklara att ett företag använder en högre diskonteringsränta än ett annat.⁸² Det finns dock ett antal problem med att finna rätt obligationsränta. Dels måste företag ta ställning till hur genomsnittlig löptid ska beräknas. Dessutom kan det hända att det inte finns obligationer med samma löptid som åtagandena. I dessa fall måste företag skapa en räntekurva, vilket kan göras med olika metoder. Vidare finns det olika sätt att definiera vad ”förstklassiga företagsobligationer” är. Vissa företag utgår kanske från den svenska marknaden, medan andra har Eurobond-marknaden som utgångspunkt, vilket kan ge olika räntor.⁸³ Räntorna på obligationsmarknaderna i olika länder skiljer sig ofta mycket åt.⁸⁴ Även om företag löser dessa problem, kvarstår att det kan finnas flera obligationer med samma löptid, men med olika räntor. Detta kan också förklara skillnader i använda diskonteringsräntor.⁸⁵

Förutom dessa principiella och tekniska skäl till skillnader i diskonteringsräntan, påverkas valet av en del praktiska överväganden. Beräkningarna av pensionskulden kanske görs flera månader före balansdagen, vilket betyder att diskonteringsräntan uppskattas i förväg. Endast om balansdagens faktiska avlästa ränta avviker mycket från den uppskattade räntan görs en korrigerad beräkning. Vidare väljer företag i regel diskonteringsräntesatser med noggrannheten 0,25 %-enheter, eftersom det är lättare att resonera i avrundade procentsatser. Då flera av de antaganden som används i ett företag hänger ihop, är det sällan motiverat att ha en högre precisionsgrad. Slutligen sneglar företag på vilka effekter valda antaganden får på redovisningen och jämför sina antaganden med övriga svenska bolag, eftersom de inte vill avvika för mycket från mängden. Beroende på företagets vana av dessa frågor och på anlita aktuarie kan antagandena skilja sig åt.⁸⁶

4.3.1.3 *Analys av använda antaganden om diskonteringsräntor*

Vi har noterat att spannet i använda diskonteringsräntor i svenska företag sträckte sig mellan 3,7 % och 6,2 % samt att många företag använde räntor som låg runt 5,0 %. I de svar vi fått från aktuarier samt i teoriavsnittet har ett antal möjliga förklaringar till nivån på och skillnaderna i räntan framkommit. Teorin och svaren klargjorde att diskonteringsräntan beror på förpliktelsens löptid, liksom på i vilka länder pensionsplanerna finns. Information om löptider lämnas i allmänhet inte i företags årsredovisningar. Däremot noterade vi i empiriinsamlingen att ett flertal företag hade pensionsplaner för anställda utomlands. Därför tror vi att en viktig förklaring till skillnaderna i diskonteringsränta finns i att räntor på olika obligationsmarknader använts som utgångspunkt.

Vid en jämförelse med de diskonteringsräntor som används i USA och övriga Europa finner vi att spannet i Sverige är betydligt mindre än utomlands samt att den genomsnittliga använda räntan i USA ligger högre än i Sverige (Se avsnitt 3.5.2 – ”Kartläggning av aktuariella antaganden”). Denna skillnad kan förklaras med olika löptider och framförallt med att företag har pensionsplaner i olika länder. Ytterligare en

⁸² Steedman.

⁸³ Nilsson.

⁸⁴ Steedman.

⁸⁵ Steedman.

⁸⁶ Nilsson.

förklaring till skillnaderna kan vara att både de amerikanska och europeiska undersökningarna gjordes för några år sedan. Om ränteläget var ett annat då ger detta utslag i diskonteringsräntan. Dessutom måste hänsyn tas till att Sverige är en betydligt mindre marknad än både USA och Europa. Det i sig betyder att skillnader mellan företag torde vara större och att diskonteringsräntorna därmed varierar mer i USA och Europa än i Sverige. Vidare kan det vara av betydelse att både amerikanska och europeiska företag tillämpat pensionsregler av den här typen under en längre period. Vid första tillämpningen är företag ovana vid den här typen av beräkningar, vilket gör att de tar hjälp från aktuarier. Då antalet företag som sysslar med aktuariella beräkningar i Sverige är relativt begränsat, kan viss likformighet uppstå när flera bolag konsulterar samma byrå. Vi kan dessutom tänka oss att företag vid första tillämpningen tar hänsyn till vilken diskonteringsränta andra företag använder, vilket ytterligare minskar variationen. Slutligen kan en förklaring till den större variationen och det högre genomsnittet i USA vara att amerikanska företag har en mindre försiktig syn på redovisning, vilket kan resultera i högre diskonteringsräntor.

4.3.2 Inflation/framtida ökning av pensioner

Nästa antagande vi studerade var inflation/framtida ökning av pensioner. I följande avsnitt presenteras undersökningsresultaten, intervjuresultaten och vår analys gällande detta antagande.

4.3.2.1 Undersökningsresultat gällande inflation/framtida ökning av pensioner

Undersökningsresultatet för antagande om inflation/framtida ökning av pensioner redovisas i tabellerna nedan.

Tabell 4.10: Använd inflation/framtida ökning av pensioner för 2004, antal företag och procentuell andel i intervall.

Intervall	Antal företag	Procent
1,6 - 2,0	40	54,1
2,1 - 2,5	22	29,7
2,6 - 3,0	10	13,5
3,1 - 3,5	1	1,4
3,6 - 4,0	1	1,4

Tabell 4.11: Statistik över använd inflation/framtida ökning av pensioner för 2004.

Inflation/Framtida ökning av pensioner				
Lägsta	Högsta	Genomsnitt	Median	Typvärde
1,7	3,8	2,3	2,0	2,0

Antagandet om inflation/framtida ökning av pensioner låg mellan 1,7 och 3,8 %, ett spann på 2,1 procentenheter. Den genomsnittliga inflationen/ökningen av pensioner var 2,3 %. Både medianen och typvärdet var 2,0 %, vilket tydde på en relativt stor koncentration till antaganden runt 2 %. Denna tendens blev tydligare vid en indelning i intervall. 54 % av företagen använde antaganden i spannet 1,6-2,0 %, 30 % av bolagen fanns i intervallet 2,1-2,5 % och 14 % gjorde antaganden som låg mellan 2,6 och 3,0 %. Detta betydde att 97 % av de 74 företag som uppgav antaganden om inflation/framtida ökning av pensioner använde antaganden som uppgick till mellan 1,6-3,0 %. Endast två företag använde antaganden som var högre.

Skillnaderna mellan undergrupperna i antagandet om inflation/förväntad ökning av pensioner var små. Skillnaden mellan högsta och lägsta genomsnittet var endast 0,3 procentenheter. Medianen i tre av fyra undergrupper var 2,0 %, se tabell 4.12 nedan.

Tabell 4.12: Median och genomsnitt för använd inflation/framtida ökning av pensioner för 2004, beräknad för varje undergrupp.

Undergrupper	Genomsnitt %	Median %
IT och Telekom	2,5	2,5
Finans och Tjänster	2,2	2,0
Industri och Råvaror	2,2	2,0
Hälsovård och Konsumentvaror	2,3	2,0

4.3.2.2 *Intervjuresultat gällande inflation/framtida ökning av pensioner*

Enligt en av de aktuarier vi hade kontakt med bestäms inflationen med hänsyn till skillnaden i ränta mellan realränteobligationer och vanliga obligationer när detta är möjligt.⁸⁷ En sådan metod används vanligen i Storbritannien och i euroområdet. I länder som Sverige är dock realränteobligationsmarknaden tämligen illikvid, vilket gör att denna metod inte kan användas. Här används i stället ofta Riksbankens inflationsmål eller långsiktiga prognoser om inflationstakten.⁸⁸ Den andre aktuarien påpekade att många svenska företag använder just Riksbankens inflationsmål på 2 %, men ett annat antagande kan göras om företag har pensionsåtaganden i andra länder än Sverige. Om företag förväntar sig en harmonisering av den europeiska inflationstakten tenderar de att välja något lägre inflationsantaganden. Således spelar det roll hur stor del av en concerns pensionsåtaganden som finns i Sverige.⁸⁹

4.3.2.3 *Analys av använda antaganden om inflation/framtida ökning av pensioner*

Vi kunde konstatera att spannet gällande inflation/framtida ökning av pensioner var relativt litet (1,7-3,8 %) och att en stor del av företagen antog en inflation runt 2 %. Aktuarierna påpekade att det för inflationen i motsats till diskonteringsräntan inte finns något föreskrivet värde att utgå ifrån, men att många företag använder Riksbankens inflationsmål om 2 %. Att det trots detta finns variation i antagandet om inflation tror vi även här kan förklaras med att företag har pensionsplaner i olika länder. Denna anledning till skillnader i inflationstakten nämndes även i teoriavsnittet (Se avsnitt 3.3.2 – ”Förklaringar till skillnader i aktuariella antaganden”). För att kunna analysera antagandet om inflation vidare skulle information om antagandet i andra länder behövas. De undersökningar vi använde behandlade inte inflationen, varför ingen jämförelse med tidigare forskning kan göras.

⁸⁷ Steedman.

⁸⁸ Steedman.

⁸⁹ Nilsson.

4.3.3 Förväntad avkastning på förvaltningstillgångar

Förväntad avkastning på förvaltningstillgångar var det tredje antagandet som ingick i undersökningen. Även här redogör vi först för empirin gällande antagandet. Detta följs av aktuariernas synpunkter och vår analys.

4.3.3.1 Undersökningsresultat gällande förväntad avkastning på förvaltningstillgångar

När det gäller avkastningen på förvaltningstillgångar var spridningen i hela undersökningsgruppen något större än för övriga aktuariella antaganden, se tabellerna nedan.

Tabell 4.13: Förväntad avkastning för 2004, antal företag och procentuell andel i intervall.

Intervall	Antal företag	Procent
3,1 - 3,5	2	3,2
3,6 - 4,0	1	1,6
4,1 - 4,5	1	1,6
4,6 - 5,0	4	6,3
5,1 - 5,5	8	12,7
5,6 - 6,0	15	23,8
6,1 - 6,5	11	17,5
6,6 - 7,0	16	25,4
7,1 - 7,5	5	7,9

Tabell 4.14: Statistik över förväntad avkastning för 2004.

Förväntad avkastning				
Lägsta	Högsta	Genomsnitt	Median	Typvärde
3,1	7,4	6,0	6,0	6,0

Här uppgick det lägsta använda värdet till 3,1 % och det högsta till 7,4 %, vilket gav en skillnad mellan högsta och lägsta antagandet på 4,3 procentenheter. Genomsnitt, median och typvärde för avkastningen var alla 6,0 %. Vid en indelning i intervall visade det sig att det intervall som täckte största andelen företag var spannet 6,6-7,0 %. Ett intervall mellan 5,6 och 7,0 % täckte in 67 % av de 63 företag som uppgav antagande för avkastning på förvaltningstillgångar. Totalt 5 företag angav en högre förväntad avkastning än 7,0 % och 16 företag antog en avkastning som var lägre än 5,6 %.

Även skillnaderna i genomsnittlig förväntad avkastning mellan de olika undergrupperna var större än för övriga aktuariella antaganden. Högsta genomsnittliga antagandet fanns i grupperna Industri och Råvaror samt IT och Telekom. Lägsta antagandet användes i Hälsovård och Konsumentvaror. Samma tendens syntes i medianerna. Tabell 4.15 nedan visar värdena.

Tabell 4.15: Median och genomsnitt för förväntad avkastning för 2004, beräknad för varje undergrupp.

Undergrupper	Genomsnitt %	Median %
IT och Telekom	6,2	6,3
Finans och Tjänster	5,9	6,0
Industri och Råvaror	6,2	6,4
Hälsovård och Konsumentvaror	5,3	5,8

4.3.3.2 *Intervjuresultat gällande förväntad avkastning på förvaltningstillgångar*

I intervjuerna med aktuarierna framkom att det var svårt att ha en generell uppfattning om skillnader mellan olika företags val av antaganden om förväntad avkastning. Det är dock av stor betydelse vilken sammansättning förvaltningstillgångarna har. Beroende på om ett företag har tillgångar i form av obligationer, aktier eller fastigheter skiljer sig den förväntade avkastningen. Teoretiskt sett kan det förväntas att obligationer ger en avkastning som är lika med marknadsräntan för riskfria placeringar, det vill säga diskonteringsräntan. Aktier kan förmodas ge en riskpremie på ett par procent. I praktiken gör företag dock ofta bedömningar som inte bara baserar sig på teoretiska resonemang och historiska resultat.⁹⁰

De två aktuarier vi var i kontakt med angav båda att större variation borde kunna observeras i antagandet om förväntad avkastning på förvaltningstillgångar än i övriga antaganden.^{91 92} En av aktuarierna förklarade detta med att antagandet innehåller större subjektivitet.⁹³ Den andre aktuarien sade dock att trots att skillnaderna kan förväntas vara större, är detta sannolikt inte fallet. Han förklarade denna åsikt med att många företag har liknande förvaltningsportföljer, med en likartad mix av räntebärande papper och aktier.⁹⁴

4.3.3.3 *Analys av använda antaganden om förväntad avkastning på förvaltningstillgångar*

Vi har observerat att skillnaden mellan högsta och lägsta antagande om förväntad avkastning på förvaltningstillgångar var 4,3 procentenheter. Vidare har vi sett att samtliga lägesmått var 6,0 %. I svaren från respondenterna och i teoriavsnittet (Se avsnitt 3.3.2 – ”Förklaringar till skillnader i aktuariella antaganden”) framkom att skillnaden kan förklaras utifrån sammansättning av förvaltningstillgångar. Vid en jämförelse av förväntad avkastning för ett och samma år är detta den enda förklaringen. Med ledning av årsredovisningarna kan rimligheten i antagandet inte bedömas då det var ovanligt att företag lämnade uppgift om vilken typ av förvaltningstillgångar det hade. När det däremot gäller de skillnader som finns mellan den här undersökningen och tidigare studier som gjorts i Europa och USA rörande antagandet om förväntad avkastning finns det även andra förklaringsvariabler (Se avsnitt 3.5.2 – ”Kartläggning

⁹⁰ Nilsson.

⁹¹ Nilsson.

⁹² Steedman.

⁹³ Steedman.

⁹⁴ Nilsson.

av aktuariella antaganden”). De studier vi använde i den teoretiska referensramen gjordes för några år sedan. Jämförelsen måste därför göras med hänsyn till att ränteläget och börsutvecklingen kan ha varit annorlunda gentemot idag. Det genomsnittliga antagandet om en förväntad avkastning på 8,9 % i amerikanska företag kan således bero både på undersökningarna gjordes tidigare än 2005 och att sammansättningen av förvaltningstillgångar kan ha varit en annan. En ytterligare förklaring kan ligga i att det i USA inte finns samma tradition av försiktighet som i Sverige, se ovan avsnitt 4.3.1.3 – ”Analys av använda diskonteringsräntor”. Slutligen måste det beaktas att avkastningen på ränte- och aktiemarknaden i andra länder kan skilja sig från den svenska.

4.3.4 Förväntade framtida löneökningar

Det fjärde och sista antagandet var förväntade framtida löneökningar.

Undersökningsresultat, intervjuresultat och analys gällande detta antagande finns i följande avsnitt.

4.3.4.1 Undersökningsresultat gällande förväntade framtida löneökningar

Empiriska data för företags antaganden om förväntade framtida löneökningar finns i tabellerna nedan.

Tabell 4.16: Förväntade löneökningar för 2004, antal företag och procentuell andel i intervall.

Intervall	Antal företag	Procent
0,1 - 0,5	1	1,3
0,6 - 1,0	0	0,0
1,1 - 1,5	0	0,0
1,6 - 2,0	2	2,5
2,1 - 2,5	7	8,9
2,6 - 3,0	31	39,2
3,1 - 3,5	26	32,9
3,6 - 4,0	10	12,7
4,1 - 4,5	1	1,3
4,6 - 5,0	1	1,3

Tabell 4.17: Statistik över förväntade löneökningar för 2004.

Förväntad löneökning				
Lägsta	Högsta	Genomsnitt	Median	Typvärde
0,3	5,0	3,1	3,0	3,0

Även spannet mellan högsta och lägsta antagandet om förväntade framtida löneökningar var relativt stort, 4,7 procentenheter. Lägsta antagandet uppgick till 0,3 % medan det högsta var 5,0 %. Det genomsnittliga antagandet för de 79 företagen var 3,1 %. Både medianen och typvärdet i undersökningsgruppen var 3,0 %. En indelning i intervall visade att flertalet företag, 85 %, antog förväntade framtida löneökningar som låg mellan 2,6-4,0 %. 2 bolag låg över detta intervall och 10 företag låg under.

Vid uträkning av genomsnittlig förväntad löneökning för de olika undergrupperna visade det sig att vissa skillnader förelåg. Det lägsta genomsnittet fanns i IT och Telekom och det högsta fanns i Hälsovård och Konsumentvaror. Medianen låg dock på 3,0 % i samtliga undergrupper, se tabell 4.18 nedan.

Tabell 4.18: Median och genomsnitt för förväntade löneökningar för 2004, beräknad för varje undergrupp.

Undergrupper	Genomsnitt %	Median %
IT och Telekom	2,8	3,0
Finans och Tjänster	3,1	3,0
Industri och Råvaror	3,1	3,0
Hälsovård och Konsumentvaror	3,3	3,0

4.3.4.2 *Intervjuresultat gällande förväntade framtida löneökningar*

Aktuarierna påpekade att företag kan ta fram antagandet om förväntade framtida löneökningar genom att konsultera statistik över löneökningar antingen i branschen eller i landet som helhet. Båda menade dock att det sällan finns tillräckligt underlag för att kunna göra ett underbyggt antagande med denna metod.^{95 96} I stället får företagen ofta undersöka löneökningens mönster i det egna företaget och ta ställning till vilken ambition som finns gällande löneutvecklingen.⁹⁷ Löneökningens antaganden kan vara olika för olika kategorier och åldersgrupper av anställda. Det är vanligt att företag både använder ett generellt antagande om löneökningar samt att de har en skala som tar hänsyn till skillnader i löneökningstakt som har att göra med de anställdas ålder och kategori.⁹⁸

4.3.4.3 *Analys av använda antaganden om förväntade framtida löneökningar*

Vi fann att trots att spannet i antagandet om förväntade framtida löneökningar var relativt stort, använde många företag ett antagande som låg runt 3 %. I intervjuerna med aktuarier framkom att antagandet kan skilja sig mellan företag beroende på sammansättningen av arbetskraften och företagets lönepolicy. Även RR 29 nämner att befördran, tjänstetid och makroekonomiska faktorer skall beaktas (Se avsnitt 3.3.2 – ”Förklaringar till skillnader i aktuariella antaganden”). Vi finner det förvånande att många företag låg så pass nära varandra när det gäller antagandet om framtida löneökningar, eftersom utvecklingen av lönerna är det antagande som företag har störst möjlighet att påverka. Likformigheten kan visserligen bero på att företag har en likartad syn på löneutvecklingen, men med tanke på att det här antagandet beror på vilka beslut som tas i det enskilda företaget, borde det ändå finnas större skillnader. Likformigheten kan också tolkas som att företag har samma förväntningar om situationen på arbetsmarknaden i framtiden.

⁹⁵ Nilsson.

⁹⁶ Steedman.

⁹⁷ Nilsson.

⁹⁸ Steedman.

Vid en jämförelse med de antagande om förväntade löneökningar som använts enligt tidigare undersökningar finner vi även här att spannet i USA är större samt att det genomsnittliga antagandet där ligger några procentenheter högre (Se avsnitt 3.5.2 – ”Kartläggning av aktuariella antaganden”). Skillnaden i spann mellan Sverige och övriga Europa är mindre, dock ligger högsta och lägsta värde något högre i Europa. Vi har i analyserna av övriga aktuariella antaganden presenterat ett antal möjliga förklaringar till att spannet är mindre i Sverige. En av dessa förklaringar hade att göra med att det i USA finns betydligt fler och mer olikartade företag än i Sverige. Även för antagandet om löneökningar tror vi att detta har betydelse. En annan förklaring som vi också nämnt rörde tiden för undersökningarna. Att undersökningarna gjordes under olika år kan förklara skillnader även i genomsnittligt antagande om löneökningar. Under högkonjunktur kan företag vara mer benägna att göra högre antaganden och de har även möjlighet att ge högre löner. Slutligen kan det också vara så att löneökningarna faktiskt varit högre historiskt i övriga Europa och USA, vilket i så fall förklarar att antagandena är högre där.

4.3.5 Analys av aktuariella antaganden i undergrupperna

I analysen av aktuariella antaganden i de olika undergrupperna presenterar vi alla antaganden i samma avsnitt då vi vill kunna utläsa tendenser som är gemensamma för respektive undergrupp. Det första som vi hade att ta ställning till var om det fanns skillnader i gjorda antaganden mellan grupperna som var värda att ta fasta på. När det gäller både inflation och förväntad löneökning var det mycket små skillnader mellan undergrupperna. I diskonteringsränta och förväntad avkastning var skillnaderna större. Skillnaderna var dock inte sådana att det går att fastställa att de beror på grupptillhörighet. Olika grupper stod för ytterligheterna i lägesmåten för de aktuariella antagandena. Till exempel hade Industri och Råvaror den högsta medianen när det gällde förväntad avkastning, men gällande diskonteringsräntan var gruppens median varken högsta eller lägsta värdet.

Att inga branschskillnader verkade föreligga i aktuariella antaganden är inte så överraskande med tanke på de intervjuresultat vi fick. De förklaringar som aktuarierna gav till varför det finns skillnader i antagandena mellan företag i allmänhet utgör inte skäl att tro att dessa skulle variera med bransch. När det till exempel gäller framtida förväntad avkastning på förvaltningstillgångar beror detta antagande på vilken sammansättning företagets förvaltningstillgångar har. Det finns ingen anledning att tro att företag skulle välja förvaltningstillgångar beroende på vilken bransch de verkar inom.

4.4 FÖRHÅLLET MELLAN FONDERINGSSTATUS OCH AKTUARIELLA ANTAGANDEN

Den sista forskningsfrågan syftar till att utreda om företag med låg fonderingsstatus antar en högre diskonteringsränta och/eller högre förväntad avkastning på förvaltningstillgångar. Vi inleder därför med en beskrivning av undersökningsresultatet gällande företags fonderingsstatus.

4.4.1 Undersökningsresultat gällande företags fonderingsstatus

Medelvärde för fonderingsstatusen var 0,48. Detta betyder att i genomsnitt hade företagen förvaltningstillgångar som täckte knappt halva pensionsförpliktelsen. En indelning av företagen i intervall efter fonderingsstatus finns i tabell 4.19 nedan.

Tabell 4.19: Uträknad fonderingsstatus (förvaltningstillgångar/pensionsförpliktelse) för 2004, antal företag och procentuell andel i intervall.

Intervall	Antal företag	Procent
> 1	7	8,5
0,51 - 1	30	36,6
0,01 - 0,5	30	36,6
0 - 0	15	18,3

I tabellen ser vi att 9 % av undersökningsgruppen hade en fonderingsstatus som var större än 1 och att 18 % hade helt ofonderade förpliktelser, det vill säga fonderingsstatusen var 0. För övrigt var fördelningen av företag som hade en fonderingsstatus som låg mellan 0 och 1 jämn över intervallen 0,01-0,50 och 0,51-1,00, med 37 % i vardera intervallet.

4.4.1.1 Statistisk analys av fonderingsstatus och diskonteringsränta

Vid en statistisk analys av sambandet mellan fonderingsstatus och diskonteringsränta fann vi att inget sådant samband kunde fastställas. I analysen av sambandet mellan justerad fonderingsstatus och använd diskonteringsränta erhöles en korrelationskoefficient som var 0,092. Korrelationskoefficienten mäter huruvida det är lämpligt att beskriva sambandet mellan två variabler med en rät linje och antar alltid ett värde som ligger mellan -1 och + 1. Ett värde på koefficienten som ligger nära +/- 1 betyder att det finns ett linjärt samband mellan variablerna, medan en korrelationskoefficient i närheten av 0 innebär att inget linjärt samband finns.⁹⁹ Då den framräknade korrelationskoefficienten låg mycket nära 0 förelåg inget linjärt samband mellan justerad fonderingsstatus och diskonteringsränta. Detta bekräftades av att determinationskoefficienten, som talar om hur stor del av den beroende variabelns variation som förklaras av det linjära sambandet med den oberoende variabeln¹⁰⁰, var låg. Determinationskoefficienten var 0,9 %. Korrelationskoefficient och determinationskoefficient visas i bilaga 4 – ”Diskonteringsränta och justerad fonderingsstatus, alla företag”.

⁹⁹ Svante Körner och Lars Wahlgren, *Praktisk statistik*, 2 uppl (Lund: Studentlitteratur, 1996), 175.

¹⁰⁰ Körner och Wahlgren, 176.

Även genom att grafiskt studera sambandet mellan diskonteringsränta och justerad fonderingsstatus kunde vi sluta oss till att detta inte var linjärt. När vi lade in variablerna i ett spridningsdiagram kunde vi se att punktsvärmen inte visade på något samband, varken linjärt eller annat. Spridningsdiagrammet återfinns i bilaga 4 – ”Diskonteringsränta och justerad fonderingsstatus, alla företag”.

4.4.1.2 Statistisk analys av fonderingsstatus och förväntad avkastning

Inte heller vid analysen av sambandet mellan fonderingsstatus och förväntad avkastning på förvaltningstillgångarna kunde något linjärt samband fastställas.

Korrelationskoefficienten som erhöles i denna körning uppgick till 0,250, vilket betyder att sambandet mellan de två variablerna inte kan beskrivas med en rät linje.

Determinationskoefficienten var även i den här analysen låg, 6,2 %, se bilaga 5 –

”Förväntad avkastning och fonderingsstatus, alla företag”. Inte heller i det spridningsdiagram vi gjorde för fonderingsstatus och förväntad avkastning kunde vi utläsa något samband, se bilaga 5 – ”Förväntad avkastning och fonderingsstatus, alla företag”.

Vi undersökte även sambandet mellan fonderingsstatus och diskonteringsränta/förväntad avkastning i de olika undergrupperna, se bilaga 6 – ”Diskonteringsränta och justerad fonderingsstatus, branschundergrupper” och bilaga 7 – ”Förväntad avkastning och fonderingsstatus, branschundergrupper”. Inte heller i dessa körningar kunde något samband utläsas. Vi delade också in företagen i tre lika stora grupper efter fonderingsstatus och gjorde en regressionsanalys för varje grupp. Något samband mellan fonderingsstatus och diskonteringsränta/förväntad avkastning kunde inte påvisas i grupperna. Resultaten av dessa analyser finns i bilaga 8 – ”Diskonteringsränta och justerad fonderingsstatus, Grupp 1-3” och i bilaga 9 – ”Förväntad avkastning och fonderingsstatus, Grupp 1-3”.

4.4.2 Intervjuresultat gällande förhållandet mellan fonderingsstatus och aktuariella antaganden

När vi lät de aktuarier vi var i kontakt med kommentera våra resultat gällande den tredje frågeställningen presenterade de ett antal möjliga förklaringar till varför vi inte kunde hitta något samband mellan fonderingsstatus och aktuariella antaganden. En av intervjupersonerna menade att förklaringen kunde vara att revisorer och intressenter blivit mer uppmärksamma på avvikande antaganden, vilket gjort det svårare för företag att utnyttja antagandena för att påverka fonderingsstatusen. Han nämnde även att SEC i USA har gjort uttalanden om vilka antaganden om förväntad avkastning på förvaltningstillgångar som anses acceptabla.¹⁰¹ Den andra aktuarier presenterade en liknande förklaring. Han menade att aktuarierna har som uppgift att ifrågasätta avvikelser i de aktuariella antagandena. För övrigt trodde han att en möjlig förklaring skulle kunna vara att fonderingsstatusen inte är särskilt relevant i det svenska pensionssystemet.¹⁰²

¹⁰¹ Steedman.

¹⁰² Nilsson.

4.4.3 Analys av förhållandet mellan fonderingsstatus och aktuariella antaganden

Vi har inte kunnat fastställa något som helst samband mellan fonderingsstatus och diskonteringsränta eller förväntad avkastning på förvaltningstillgångar. De aktuarier vi var i kontakt med menade att detta bland annat skulle kunna bero på ökad tillsyn. Utöver de synpunkter som framlades av aktuarierna kan vi även tänka oss andra förklaringar till att inget samband konstaterades. Detta skulle kunna bero på att vår undersökning studerade företag som nyligen har börjat tillämpa den här typen av pensionsregler. Å ena sidan skulle en första tillämpning där stora engångseffekter uppkommer kunna inbjuda till anpassning av antagandena. Å andra sidan kan det misstänkas att företag kan vara mer benägna att utnyttja reglerna då dessa tillämpats under en längre period. Företag har då fått en mer mogen syn på de aktuariella antagandena. Därmed är det inte sagt att företag alltid vill använda reglerna i tvivelaktiga syften, men om de faktiskt vill det kan deras benägenhet påverkas av hur vana de är vid regelverket. Det här resonemanget leder oss till vår sista möjliga förklaring till varför inget samband kunnat fastställas. Det kan helt enkelt vara så att företag vill visa den ekonomiskt riktiga bilden av verksamheten och att de aktuariella antagandena som görs därmed är neutrala.

Det fanns heller inget samband mellan företags fonderingsstatus och använd diskonteringsränta eller förväntad avkastning på förvaltningstillgångar i de olika undergrupperna. Vi valde att göra den statistiska analysen på branschnivå med motiveringen att den kunde vara intressant om de aktuariella antagandena skiljde sig mycket åt mellan branscherna. Då så inte var fallet är det inte förvånande att inget samband kunde fastställas i undergrupperna.

5

SLUTSATSER

I det här kapitlet påminns läsaren om de frågeställningar som introducerades i inledningen. Forskningsfrågorna besvaras med hjälp av vad som framkommit i föregående kapitel.

Vår första frågeställning var följande:

- *Hur har företags pensionskostnader och pensionsskuld påverkats av införandet av RR 29? Kan skillnader mellan branscher urskiljas?*

Vår undersökning visade att de flesta företag med förmånsbestämda planer visade ökade pensionskostnader vid införandet av RR 29, även om spridningen var stor. Vidare kom vi fram till att en kvalificerad majoritet av företagen redovisade en ökad pensionsskuld vilket tog sig uttryck i en minskning av eget kapital. Inga markanta skillnader mellan branscher kunde fastställas.

Den andra frågeställningen löd:

- *Vilka aktuariella antaganden används i svenska företag och hur förklarar aktuarier val av antaganden? Finns skillnader i aktuariella antaganden mellan branscher?*

Medianen för använd **diskonteringsränta** var 5,0 %. Skillnaden mellan högsta och lägsta värdet var 2,5 procentenheter. Att olika diskonteringsräntor används kan enligt aktuarier förklaras med att förpliktelsena har olika löptid, att olika beräkningsmodeller används, att olika obligationsräntor ligger till grund för antagandet samt med ett antal praktiska överväganden.

Antagandet om **inflation/framtida ökning av pensioner** hade en median på 2,0 %. Skillnaden mellan högsta och lägsta antagandet var 2,1 procentenheter. Att det finns skillnader i antagandet om inflation förklaras av aktuarier med att företag har pensionsplaner i olika länder, som har olika inflationstakt.

Medianen för **förväntad avkastning på förvaltningstillgångar** var 6,0 %. Mellan det högsta och lägsta värdet fanns en skillnad på 4,3 procentenheter. Enligt aktuarier kan den här skillnaden förklaras med att det finns olika typer av förvaltningstillgångar och att företag har olika sammansättning av dessa.

Företags antagande om **förväntade framtida löneökningar** hade en median på 3,0 %. Skillnaden mellan det högsta och lägsta antagandet var 4,7 procentenheter. Skillnader i detta antagande kan enligt aktuarier förklaras med att ambition och historik vad gäller löneökningar skiljer sig åt mellan företag.

Vi kunde inte heller när det gällde de aktuariella antagandena utläsa några betydande skillnader mellan branscher.

Den tredje och sista frågeställningen var:

- *Antar företag med låg fonderingsstatus en högre förväntad avkastning på förvaltningstillgångarna och/eller högre diskonteringsränta än företag med hög fonderingsstatus? Blir svaret på denna frågeställning olika i olika branscher?*

Vi kunde inte fastställa något samband mellan företags fonderingsstatus och antagandena om diskonteringsränta och förväntad avkastning på förvaltningstillgångar. Svaret på sista frågeställningen är således nej. Inte heller på branschnivå fanns ett sådant samband.

6

AVSLUTANDE DISKUSSION

I den här delen av uppsatsen diskuteras studiens resultat och dessas generaliserbarhet. Slutligen lämnas förslag till fortsatt forskning på uppsatsens område.

6.1 ALLMÄNNA SYNPUNKTER

I inledningen nämndes att det inför första tillämpningen av RR 29 i Sverige fördes en diskussion om rekommendationens effekter. Många befarade att det nya sättet att redovisa skulle medföra stora skuld- och kostnadsökningar. Våra resultat visar att en majoritet av de företag vars pensionsredovisning ändrades i och med RR 29 mycket riktigt visade ökade kostnader för pensioner och en ökad pensionsskuld jämfört med föregående år. De förväntade effekterna av RR 29 blev alltså verklighet.

Vi nämnde också inledningsvis att det i USA förts en diskussion om huruvida diskonteringsräntan bör vara låst eller upp till företagen själva att välja. SEC föreskriver en gemensam ränta för att förhindra att företag anpassar diskonteringsräntan för att hålla nere skulden. Med utgångspunkt i detta resonemang undersökte vi om företag med lägre fonderingsstatus antog en högre diskonteringsränta än företag med högre fonderingsstatus. Syftet var att kunna uttala oss om huruvida diskonteringsräntan bör fastställas i RR 29. Då vi inte fann något samband kan vi sluta oss till att företag gör neutrala aktuariella antaganden. Utifrån ett svenskt perspektiv finns det således ingen anledning till att låsa diskonteringsräntan i framtida regler.

6.2 RESULTATENS GENERALISERBARHET

Uppsatsens generaliserbarhet bör diskuteras eftersom det är intressant att veta i vilken utsträckning resultaten är överförbara på andra företag och länder. Generaliserbarheten kan variera för de olika områden som frågeställningarna behandlar.

6.2.1 RR 29:s påverkan på pensionskostnader och pensionsskuld

När det gäller frågan om vilken påverkan införandet av RR 29 har gett på företags pensionskostnader och pensionsskuld omfattar vår undersökning alla företag som har tillämpat de nya reglerna från och med 2003 eller 2004. Eftersom vi har gjort en totalundersökning råder det inga tvivel om att de framtagna resultaten gäller för alla företag som redovisar förmånsbestämda planer. Dessutom torde resultaten kunna överföras till alla de företag som har pensionsplaner i Alecta. I nuläget redovisas dessa i praktiken som avgiftsbestämda, eftersom tillräcklig information saknas. Om Alecta i framtiden kommer att kunna lämna tillräcklig information för att planerna skall kunna redovisas som förmånsbestämda bör effekterna inte skilja sig alltför mycket från de som vi observerat. När Alecta tillhandahåller tillräcklig information kan således intressenterna vänta sig kostnads- och skuldökningar i berörda företag.

Som läsare kan man också ställa sig frågan om resultaten skulle kunna appliceras på andra länder. I och med att forskningsfrågan handlar om vilka effekterna blev vid införandet av de nya pensionsreglerna jämfört med tidigare regelverk kommer generaliserbarheten bero på hur reglerna ser ut i ifrågavarande länder.

6.2.2 Använda aktuariella antaganden

Även när det gäller den andra frågeställningen torde resultaten kunna överföras till bolag med pensionsplaner i Alecta då samtliga företag med aktuariella antaganden innefattas i studien. Resultaten gällande använda antaganden kan dock inte tillämpas på företag i andra länder. Företag utomlands verkar under andra förhållanden vilket resulterar i andra antaganden. Jämfört med Sverige kan inställningen till försiktighetsprincipen i redovisningen vara en annan, vilket också kan ge skillnader i aktuariella antaganden.

Förklaringarna till vilka aktuariella antaganden företag gjort bör däremot vara mer allmängiltiga. I standarder som har samma formulering som RR 29 kommer de aktuariella antagandena att bestämmas med hänsyn till samma faktorer. De förklaringar till skillnader i antaganden är därför inte specifika för Sverige.

6.2.3 Förhållandet mellan fonderingsstatus och diskonteringsränta/förväntad avkastning

När det gäller förhållandet mellan fonderingsstatus och aktuariella antaganden har vi redan konstaterat att det föreligger skillnader mellan Sverige och USA. Det är därför inte sannolikt att resultaten går att överföra till andra länder. Detta beror på att företag i olika länder kan ha olika incitament att justera de aktuariella antagandena för att påverka fonderingsstatusen. Det har i vår undersökning också framkommit att det kan bero på hur pensionssystemen ser ut. Resultaten torde även här kunna överföras till företag med pensionsplaner i Alecta, eftersom det inte finns någon anledning att tro att dessa företag skulle skilja sig från de undersökta.

6.2.4 Branschskillnader

Vi har valt att behandla generaliserbarheten gällande branschskillnader i ett särskilt stycke eftersom denna indelning använts i alla tre frågeställningarna. Den indelning som gjorts kanske inte fångar branschskillnader som eventuellt finns när det gäller pensionsredovisning. Därför går det inte att säkert säga att det inte föreligger några skillnader.

6.3 FÖRSLAG TILL FORTSATT FORSKNING

Med hänsyn till studiens generaliserbarhet skulle det vara intressant med en liknande undersökning av företag utanför Sverige. Det är även värt att undersöka aktuariella antaganden och sambandet mellan dessa och fonderingsstatus om några år, när reglerna har tillämpats under en längre period, för att se om resultaten då skulle bli annorlunda. Ytterligare en möjlig utvidgning av studien är att fokusera mer på branschskillnader och göra branschindelningar efter flera variabler. Slutligen skulle det vara av intresse att göra en fördjupad undersökning av utvecklingen av pensionskostnaderna där fler år tas med så att fler störningsfaktorer rensas bort.

Referenslista

Böcker

Artsberg, Kristina. *Redovisningsteori – policy och –praxis*. Malmö: Liber Ekonomi, 2003.

Bell, Judith. *Introduktion till forskningsmetodik*, 2 uppl. Lund: Studentlitteratur, 1995.

Bjørnstad, Sverre och Agneta Kruse. *Den kommunala pensionskulden – metoder, redovisning, effekter*. Stockholm: KPA, 1994.

Brealey, Richard A, Stewart C. Myers och Alan J. Marcus. *Fundamentals of Corporate Finance*, 4 uppl. New York: McGraw-Hill, 2004.

Ejvegård, Rolf. *Vetenskaplig metod*, 3 uppl. Lund: Studentlitteratur, 2003.

Eklund, Klas. *Vår ekonomi – En introduktion till samhällsekonomin*, 8 uppl Stockholm: Prisma, 1997.

Holme, Idar Magne och Bernt Krohn Solvang. *Forskningsmetodik – Om kvalitativa och kvantitativa metoder*, 3 uppl. Lund: Studentlitteratur, 1996.

Krugman, Paul R och Maurice Obstfeld. *International Economics – Theory and policy*, 6 uppl. Boston: Addison-Wesley, 2003.

Körner, Svante och Lars Wahlgren. *Praktisk statistik*, 2 uppl. Lund: Studentlitteratur, 1996.

Lundahl, Ulf och Per-Hugo Skärvad. *Utredningsmetodik för samhällsvetare och ekonomer*, 3 uppl. Lund: Studentlitteratur, 1999.

Riahi-Belkaoui, Ahmed. *Accounting Theory*, 4 uppl. London: Thomson Learning, 2000.

Smith, Dag. *Redovisningens språk*, 2 uppl. Lund: Studentlitteratur, 2000.

Granskade vetenskapliga artiklar i tidskrifter

Beresford Dennis R. och Robert O. Neary, ”Accounting for pensions – two key areas”, *Corporate Reporting, FE*, 2, Issue 9, (1986): 6-10.

Fife, Gene. ”FASB Expands Disclosure Requirements for Pensions and Other Postretirement Benefits”, *Journal of Pension Benefits*, 11, Issue 2 (2004): 76-78.

Godwin, Norman H. ”An Examination of Pension Actuarial Assumptions over the Decade Following the Issuance of FAS 87”, *Journal of Pension Planning and Compliance*, 25, Issue 2 (1999): 62-75.

Newell, Gale E, Jerry G. Kreuze och David Hurtt. "Corporate Pension Plans: How Consistent are the Assumptions in Determining Pension Funding Status?" *Mid-American Journal of Business*, 17, Issue 2 (2002): 23-29.

Artiklar i tidskrifter

Engshagen, Ingrid. "Ny rekommendation: Ersättningar till anställda", *FAR Info*, Nr 12 2002.

Holmquist, Bengt och Åsa Ehlin, "Finforum 2003", *Balans*, Nr 12 2003.

"IAS 19 and European Companies", *Accountancy*, Dec 2001: 88.

"IAS 19: could do better", *Accountancy*, Dec 2001: 12.

Janzon, Claes. "Hög tid att förbereda anpassningen till RR 29", *Balans*, Nr 4 2003.

Svenberg, Sven-Åke. "Ny rekommendation från Rådet om ersättningar till anställda – Övergång till RR 29 2004 och till IAS/IFRS 2005", *Balans*, Nr 1 2003.

Torgander, Anders. "Förslag till internationella redovisningsregler för försäkringsavtal", *FAR INFO*, Nr 8 2003.

Övriga tryckta källor

Brodendal, Anna och Susanna Sjöberg. *Pensionsredovisning enligt RR 29 – Problematiken vid rekommendationens implementering*, (Kandidatuppsats). Göteborgs Universitet, Handelshögskolan, Företagsekonomiska institutionen, 2003.

"En bakgrund till diskussionen om IAS och Alecta", *Pensioner & Förmåner*, Svenska Nyhetsbrev AB, 17 november 2004.

Fabozzi, Frank J. och Ronald J. Ryan, "Reforming pension reform", *Institutional Investor – International Edition*, 30, Issue 1 (2005): 54-59.

Fédération des Experts Comptables Européens, *How European Companies are Applying IAS 19 (revised) on Pension Accounting in the First Year of Application*, (Bryssel: Fédération des Experts Comptables Européens, 2001), 5-15.

"Om de olika effekterna av övergången till RR 29", *Pensioner & Förmåner*, Svenska Nyhetsbrev AB, 14 december 2004.

Lagar och rekommendationer

Föreningen Auktoriserade Revisorer FAR:s rekommendation Nr 4. Redovisning av pensionskulda och pensionskostnad.

Redovisningsrådets Akutgrupps Uttalanden URA 42 Klassificering av ITP-planer som finansieras genom försäkring i Alecta.

Redovisningsrådets Rekommendation 29 Ersättningar till anställda.

IASCF, International Financial Reporting Standards (IFRSs™) 2004 (including International Accounting Standards (IASs™) and Interpretations as at 31 March 2004), *International Accounting Standard 19 –Basis for Conclusions on Employee Benefits*.

Intervjuer

Nilsson, Björn, diplomerad aktuarie vid Hewitt/löneanalyser AB, Stockholm, 2005-05-06 (mailkontakt).

Steedman, Eric, diplomerad aktuarie vid Watson Wyatt, Reigate, Storbritannien, 2005-05-04 (mailkontakt).

Elektroniska dokument

Försäkringsförbundet <<http://www.forsakringsforbundet.com/>> / Aktuariella frågor / Aktuariekonsulter, förteckning över (PDF) / [Hämtat 2005-04-27]

Skandinaviska Enskilda Banken <<http://www.seb.se/>> / Börs & Finans / Aktier / [respektive börslista] / [respektive företag] / [Hämtat 2005-04-15]